

Bilaga 18
till
EMU-utredningen
(SOU 1996:158)

Jonas Hinnfors & Jon Pierre

**Autonomi, suveränitet
och ekonomisk politik:
EMU-medlemskapets
inverkan på svenskt
politiskt beslutsfattande**

Ref KB
Occ SON

Statens offentliga utredningar

1996:158

Finansdepartementet

Autonomi, suveränitet och ekonomisk politik: EMU-medlemskapets inverkan på svenskt politiskt beslutsfattande

Jonas Hinnfors och Jon Pierre

Bilaga 18 till EMU-utredningen
Stockholm 1996

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes, Offentliga Publikationer, på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningskontor.

Beställningsadress: Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Orderfax: 08-690 91 91
Ordertel: 08-690 91 90

NORSTEDTS TRYCKERI AB
Stockholm 1996

ISBN 91-38-20455-X
ISSN 0375-250X

Förord

EMU-utredningen (Fi 1995:17) tillsattes i oktober 1995 för att utreda konsekvenserna av en eventuell svensk anslutning till den tredje etappen av den ekonomiska och monetära unionen (EMU).

Utredningen gav ett antal utländska och svenska experter i uppdrag att utarbeta särskilda underlagsrapporter till utredningen som redovisas i separata bilagor till betänkandet. Rapporterna har i vissa fall syftat till att ge en sammanfattande bild över forskningsläget på viktiga områden, i andra fall till att djupare analysera centrala frågeställningar där utredningen bedömt att det funnits behov av ytterligare studier. För slutsatser och rekommendationer i bilagorna svarar författarna själva.

Denna rapport till utredningen har författats av docent Jonas Hinnfors och professor Jon Pierre. Jonas Hinnfors är verksam som forskare och lärare vid statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Jon Pierre är verksam som forskare och lärare vid Department of Government, University of Strathclyde, Skottland.

Stockholm i december 1996

Lars Calmfors
Ordförande

Christina Nordh Berntsson
Sekreterare

Sammanfattning

Frågan om EMU-medlemskap är i mycket en politisk fråga. Medlemskap innebär att svenska politiska institutioner begränsar sin formella makt. Principiellt finns det inget som hindrar ett sådant beslut. Indirekta demokratiska vinster kan rentav åstadkommas, till exempel ett minskat beroende av finans- och kapitalmarknaderna.

Beslutsarrangemangen i den exportberoende svenska ekonomin har knappast inneburit att statsmakterna påtagligt "kontrollerat marknaden". Sätillvida äventyrar EMU inte svensk ekonomisk-politisk styrförmåga; den är redan begränsad. Därvidlag hotas inte den svenska modellen. *Men alla formella beslut i en demokrati står och faller med möjligheterna att driva igenom dem politiskt. Denna förmåga är i sin tur relaterad till stödet och legitimiteten för besluten och de institutioner som fattar dem.* Oavsett om medborgarna har "rätt" eller "fel" riskerar sviktande medborgarlegitimitet visavi EMU att försvåra Sveriges fortsatta anpassning till världsekonomin. Risker för detta hot mot den svenska modellen bör inte underskattas. Ett eventuellt medlemskap ställer betydande krav på politiskt ledarskap och opinionsbildning.

Genom att övergångsvis stanna utanför EMU skulle politikerna däremot kunna bibringa medborgarna övertygelsen att svenska politiker faktiskt fattar de nationellt avgörande formella besluten. Samtidigt skulle en *reell* koordinering av svensk ekonomi med EU-ländernas ekonomier ändå fortsätta. Om därefter viljan kvarstår på politisk elitnivå och om opinionsbildningen för EMU är framgångsrik kan Sverige ansluta sig i en andra omgång. Politiskt skulle övergångsperioden kunna skapa det tidsutrymme för demokratisk förankring som den svenska modellen bygger på.

Innehåll

1	Inledning	9
	1.1 Uppdraget	10
	1.2 Politikens form- och innehållsdimensioner	11
2	Den svenska modellen	15
	2.1 Den svenska modellens form	15
	2.2 Den svenska modellens innehåll	17
3	EMU och nationellt politisk-ekonomiskt beslutsfattande	21
	3.1 Politikens formaspekter	21
	3.1.1 EMU och möjligheter till politisk legitimitet i beslutsfattandet	22
	3.1.2 EMU som politiskt symbolprojekt?	26
	3.1.3 Nationell eller internationell politisk legitimitet?	27
	3.1.4 Effektivitet och legitimitet	31
	3.2 Politikens innehållsaspekter	34
4	Slutsatser	37
	Referenser	41

1 Inledning

Frågan om ett svenskt medlemskap i den europeiska monetära unionen (EMU) är mer än något annat en politisk fråga. Debatten kring ett sådant medlemskap har hittills dominerats av nationalekonomiska bedömningar av fördelarna och nackdelarna för Sverige av ett EMU-medlemskap. Nationalekonomisk analys kan visa på möjliga ekonomiska konsekvenser av ett medlemskap och hur konvergenskraven kommer att påverka den svenska ekonomin. Men grundfrågan är, menar vi, ytterst inte av ekonomisk utan av politisk och demokratisk natur. Ett EMU-medlemskap innebär att svenska politiska institutioner för första gången på mer än två sekel aktivt beslutar att begränsa den svenska demokratins formella makt. Principiellt finns inget som hindrar att ett sådant beslut fattas. Det kan till och med vara så, att det finns indirekta demokratiska vinster att göra med ett EMU-medlemskap, till exempel ett minskat beroende av finans- och kapitalmarknaderna. Det väsentliga är att beslutsfattare och medborgare är medvetna om beslutets innebörd och konsekvenser. Vi kommer i denna rapport att hävda att ett EMU-medlemskap utan bred folklig förankring i många avseenden är ett oroande scenario för Sverige. EMU-medlemskapets politiska aspekt framträder inte minst vad avser det opinionsmässiga stödet för ett sådant medlemskap. Utan stöd i den svenska opinionen kommer ett EMU-medlemskap att skapa utomordentligt stora problem när den svenska ekonomin ska anpassas till EMU.

En förståelse av EMU-medlemskapets politiska (och ekonomiska) dimensioner bör ta sin utgångspunkt i en diskussion kring begreppen autonomi och suveränitet. Med autonomi avser vi här (väl medvetna om att vi inte genomför någon omfattande begreppsdiskussion) självbestämmande. Suveränitet har av Krasner (1993, sid 142) träffande beskrivits som "a system of political order based on territory". Denna politiska ordning förutsätter någon grad av autonomi. Europeisk integration och debatten i anslutning därtill visar tydligt att distinktionen mellan autonomi och suveränitet blir allt svårare att upprätthålla. Formell politisk suveränitet – till exempel i form av att välja att stå utanför EU eller EMU – garanterar inte nationell autonomi,

eftersom landets ekonomi och politik i väsentliga avseenden påverkas av den europeiska integrationen vare sig man är medlem eller inte.

Mer konkret uttryckt innebär detta att vi, då vi har att undersöka ett eventuellt EMU-medlemskaps inverkan på svenskt politiskt beslutsfattande, måste se till inte bara hur medlemskapet påverkar detta beslutsfattande. Vi måste också undersöka konsekvenser av ett icke-medlemskap, till exempel med avseende på i vilken utsträckning bevarad suveränitet skapar förutsättningar för ett autonomt beslutsfattande. Vidare måste vi undersöka de ekonomiska och politiska förutsättningarna för svenskt politiskt beslutsfattande, och i vilken utsträckning dessa förutsättningar kan antas vara för handen också i framtiden, med eller utan svenskt EMU-medlemskap.

Det torde stå klart redan här att studien i vissa delar blir spekulativ och resonerande. Framställningen blir väsentligen tentativ, snarare än baserad i systematiska, empiriska observationer. Detta beror naturligtvis på uppdragets karaktär. Vi har att diskutera de sannolika konsekvenserna av ett eventuellt medlemskap i en institutionell ordning som ännu inte funnit sin slutliga form. Antalet obekanta i ekvationen är alltså stort. Till detta kommer att medlemskapets konsekvenser i hög grad är beroende av Sveriges och övriga EU-länders ekonomiska utveckling, som inte heller låter sig förutsägas med någon större grad av säkerhet.

1.1 Uppdraget

Vår uppgift är således att undersöka vilka konsekvenser ett eventuellt svenskt EMU-medlemskap kommer att ha på traditionell svensk politisk stil, eller vad som ibland litet vårdslöst kallas "den svenska modellen". Vi ska klargöra hur ett eventuellt svenskt EMU-medlemskap sannolikt kommer att påverka såväl formerna för beslutsfattandet som beslutens innehåll.

Först diskuterar vi kort två aspekter av politiskt beslutsfattande – form- respektive innehållsaspekten – för att därefter närmare granska huvuddragen i den så kallade svenska modellen. Därefter diskuterar vi på vilka sätt ett EMU-medlemskap påverkar den svenska politiska stilen så som den kommit till uttryck i den svenska modellen.

1.2 Politikens form- och innehållsdimensioner

EMU-projektet befinner sig i gränslandet mellan politik och ekonomi. En statsvetenskaplig analys av EMU-medlemskapet får därför ta sin utgångspunkt i frågan om vad som är politikens innebörd och när en fråga kan sägas få politisk karaktär. David Eastons allmänt vedertagna definition av politik hjälper oss att peka ut ett antal kriterier:

"What distinguishes political interactions from all other kinds of social interactions is that they are predominantly oriented towards the authoritative allocation of values for a society."¹

Politik handlar således, enligt Easton, ytterst om att fördela värden; konkreta såväl som abstrakta. En fördelning av värden blir politisk först då den uppfattas som auktoritativ. Ytligt sett rör därför politiken i första hand konkreta fördelningsbeslut. I vidare bemärkelse inkluderas dock hela det spel som handlar om att påverka de arrangemang – organisatoriska, administrativa och andra – med vilka fördelningsbeslut kan påverkas. Vilka fördelningar av värden är då att betrakta som auktoritativa?

"An allocation is authoritative when the persons oriented to it consider that they are bound by it."²

Bundenhetskriteriet för in ett legitimitetskriterium i definitionen. Visserligen har staten monopol på våldsutövning, men utan legitimitet hos medborgarna har en demokratisk statsapparat svårt att fatta beslut och att genomföra dessa beslut med någon högre grad av effektivitet. Eastons definitioner av politik och auktoritet var mycket inflytelserika på den tidigare statsvetenskapen, och fyller fortfarande en viktig funktion som utgångspunkter för diskussioner om vad som är att betrakta som politik. Den är användbar även i en diskussion om EMU. Aktörer inom EU strider ofta med hetta om till synes abstrakta frågor som till exempel graden av EU-integration. Under ytan finns dock nog så konkreta uppfattningar om huruvida integrationens karaktär och omfattning får gynnsamma eller negativa konsekvenser för resursfördelningen inom EU. Utgångspunkten för kampen om EUs

¹ Easton (1979, sid 50).

² Easton (1979, sid 50).

institutioner och integrationsbygge uppfattas till exempel på olika sätt i Storbritannien och i Belgien.

EMU kommer att utgöra en mäktig integrationsskapande institution med svåröverblickbara konsekvenser för resursfördelningen inom EU i stort och inom EU-länderna separat. Politiska uppfattningar om EMU kan därför i första hand ses som ytterst grundade i resursöverbäganden, inte som en förkärlek för vissa organisations- eller integrationsideal i sig. Integration är ett medel för att uppnå resursfördelningsmål.

Eastons formuleringar aktualiserar följande övergripande frågor. Förändrar, för det första, ett EMU-medlemskap vad för slags beslut som kommer att uppfattas bli auktoritativa? För det andra, vems beslut blir auktoritativa om Sverige deltar i EMU? För det tredje, värdefördelningen blir auktoritativ först när medborgarna "uppfattar" den som bindande. EMU medför att viktig formell beslutsmakt med återverkningar på värdefördelningsfrågor förs från svenska politiska institutioner till EMU. Finns därmed risken att medborgarna kommer att uppfatta de svenska institutionerna som allt mindre bindande för deras liv, det vill säga finns det i grunden en legitimitetsproblematik?

Eastons definition är betydelsefull också av andra skäl. Om politik betraktas som en fördelning av värden, så kommer politikens kärna att bli beslutsfattande. Politiskt beslutsfattande sker inte utifrån *tabula rasa*; beslutsfattare har med sig erfarenheter, tumregler, praxis och rutin när de fattar beslut. Begreppet institution avser i modern statsvetenskaplig teoribildning inte bara fysiskt existerande institutioner utan också normer, regler, praktik och "standard operating procedures" som strukturerar individuellt och kollektivt politiskt handlande.³

I det här perspektivet är det uppenbart att EMU innebär en institutionell förändring på flera olika nivåer. En sådan nivå är Sveriges position i den internationella ekonomin. Svensk ekonomi skulle integreras ännu mer än hittills i övriga EU-länders ekonomi i ett antal väsentliga avseenden (valutafrågor, budgetbalansfrågor osv). På en annan nivå står det likaledes klart att ett EMU-medlemskap har starka återverkningar på vem som fattar auktoritativa beslut i det svenska politiska systemet. EMU skulle påtagligt ändra förutsättningarna för svensk politik i den meningen att svenska politiska institutioner i vissa specifika avseenden – i första hand beträffande penning- och valutapolitiken, men förmodligen även rörande viss del av finanspolitiken – främtas sitt reella ansvar. Centralbanken i Frankfurt blir självständig i förhållande till svenska politiker, som får mycket

³ Hall (1986), Linder & Peters (1989) och March & Olsen (1989, 1995).

svårt att påverka bankens valutapolitik annat än genom indirekta kanaler (om ens då).⁴ Enligt Maastrichtfördraget ska dock även de nationella centralbankerna ges samma grad av oberoende som den gemensamma centralbanken redan under etapp två, dvs under perioden 1 januari 1994 till införandet av valutaunionen.

I en modern demokrati sker "policy-making" genom en starkt institutionaliserad process. Förändringar i beslutsprocessens organisation, till exempel med avseende på olika institutioners beslutskompetens, påverkar vilka typer av krav som förs in i processen. Det är inte meningsfullt att kräva beslut eller handlingar av en institution som saknar den formella kompetensen för sådana beslut eller handlingar.⁵ Institutionell ordning bestämmer också i hög grad beslutens innehåll, eftersom institutionernas kompetens möjliggör vissa handlingar och förhindrar andra. I en brett upplagd studie undersökte ett forskarlag för några år sedan hur olika politiska system skiljer sig åt därvidlag. Man kunde bl a konstatera att presidentiella och parlamentariska system skiljer sig åt i väsentlig grad, såväl vad avser beslutsordningar som vilken typ av politik de skilda institutionella arrangemangen möjliggör.⁶

Nationell ekonomisk politik formas i spänningsfältet mellan vad regering och riksdag önskar göra och vad de kan göra. Handlingsutrymmet begränsas av såväl inhemska som internationella faktorer. Till de inrikespolitiska restriktionerna hör att statsorganen har relativt begränsade formella styrmedel visavi det privata näringslivet. Skulle man utveckla och införa hårdare styrmedel uppstår risken att företag flyttar sin verksamhet till andra länder. Internationella restriktioner är av mer informell natur. De rör i stället den svenska ekonomins påtagliga exportberoende. Regeringar drar av denna problematik ofta slutsatsen att de inte kan driva en viss politisk ståndpunkt, eftersom det saknas medel att förverkliga ett eventuellt beslut. Utan att kunna ange någon absolut gräns kan vi säga att ökande avstånd mellan vad regering och riksdag vill och kan göra riskerar att försämra legitimiteten för statsmakterna i medborgarnas ögon.⁷

Politik och "policy-making" har således en väsentlig formdimension. Olika institutionella arrangemang bestämmer i hög grad vilka typer av beslut som kan fattas och genomföras. Centraliserade och decentraliserade stater skiljer sig till exempel i väsentlig grad i dessa

⁴ Jfr Bäckström (1995) och Ingves & Brandimarti (1995).

⁵ Hall (1986, sid 177).

⁶ Rockman & Weaver (1993).

⁷ Hall (1986).

avseenden.⁸ Beslutens formaspekt avser också frågor om i vilken utsträckning de institutionella ordningarna underlättar eller försvårar en allmän känsla av samhörighet och rättvisa bland dem som berörs av de politiska besluten.⁹

Relationen mellan elementen form och innehåll i ett demokratiteoretiskt perspektiv är inte självklar. Å ena sidan talar mycket för att legitimiteten för det demokratiska systemet stärks av förekomsten av en uttalad känsla hos medborgarna av att ekonomiska och politiska resurser fördelas något så när jämnt.¹⁰ Å andra sidan kan det mycket väl vara så att politiska åtgärder som i en viss mening är innehållsmässigt effektiva inte alltid främjar medmännisklighet och samhörighet.¹¹

Det förefaller emellertid sannolikt att varje nationalstat uppvisar någon typ av samband mellan politikens form och innehåll. Sambandet kan ha två olika men komplementära förklaringar. En teori är att nationalstaten ordnar sina institutioner och beslutsprocesser på ett sådant sätt att de ger uttryck för och kanaliserar de övergripande värden och förhållningssätt den politiska kulturen bygger på. Den andra teorin är att institutionerna är bärare av dessa övergripande värden, och att institutionerna försvarar och förstärker dessa värden. Detta senare perspektiv är grundtanken i den så kallade institutionella teori som snabbt vunnit terräng i europeisk och amerikansk statsvetenskap.¹² Spänningen mellan form och innehåll kan således också ses som spänningen mellan agerande och struktur eller mellan värden och institutioner.

Med stöd av de två aspekterna av politiskt beslutsfattande form och innehåll bedömer vi de politiska konsekvenserna av EMU utifrån två skilda utgångspunkter. För det första behandlar vi sådana konsekvenser som följer alldeles oavsett om EMU blir ett lyckat eller misslyckat ekonomiskt projekt. Vi kallar detta en formutvärdering. För det andra diskuterar vi konsekvenser som är avhängiga EMUs ekonomiska effekter: en innehållsutvärdering.

⁸ Pierre (1996).

⁹ Olsen (1988, sid 57). Jfr Lowi (1972).

¹⁰ Dahl (1982, sid 107, 181, 1990, sid 89-92, 96).

¹¹ Olsen (1988). Jfr Weber (1948).

¹² Se främst March & Olsen (1983, 1984, 1989, 1995), för en översikt, se Peters (1996).

2 Den svenska modellen

"Den svenska modellen" betecknar i den fortsatta framställningen vad som ibland kallas svensk politisk stil. Något perfekt begrepp kan man inte säga att det är. Det finns ett stort antal uppfattningar om vad som egentligen utgör den svenska modellen.

2.1 Den svenska modellens form

En nationalstats institutionella förutsättningar för att formulera och framgångsrikt driva en viss politisk linje bestäms, något förenklat uttryckt, av fyra olika faktorer. För det första finns en grupp mycket inflytelserika faktorer som kan sammanfattas under beteckningen socioekonomisk struktur, det vill säga organiseringen av löntagare respektive arbetsgivare. För det andra spelar naturligtvis den formella statsapparaten, inte minst med avseende på institutionernas styrningskapacitet, stor roll för genomförandet av ekonomisk politik. Den tredje gruppen faktorer avser landets position i det internationella ekonomisk-politiska systemet, med avseende på till exempel dess grad av öppenhet. Den fjärde gruppen förklaringsfaktorer är relaterade till organiseringen av det partipolitiska systemet.¹³

"Den svenska modellen" kan beskrivas som en särskild uppsättning värden vad avser de fyra typerna av faktorer ovan. Maktutredningen (1990) identifierar ett antal värden som utmärkande för "den svenska modellen" vad avser politikens och beslutsfattandets *form*. Dessa värden kan sammanfattas som konfliktlösning på arbetsmarknaden med centraliserade avtal, fredsplikt och fria avtal; en "historisk kompromiss" mellan kapital och arbete; en utpräglad samförståndskultur som kommer till uttryck i förhandlingar som beslutsform, karakteriserade av expertstyre och centralisering. Ett centralt element i denna modell har varit det så kallade samförståndsklimat som många iakttagare tyckt sig se i Sverige. Breda

¹³ Hall (1986, sid 231-232).

parlamentariska uppgörelser i riksdagen, ett proportionellt valsätt, partssammansatta offentliga utredningar och så vidare har alla utgjort avsteg från den klassiska "Westminstermodellens" majoritetsdemokratiska ideal, och har tagits till intäkt för ett exceptionellt konsensuellt beslutsfattande baserat på en påtaglig värdegemenskap i den svenska politiken. Samförståndet har av många ofta förknippats med starkt framåtblickande och "anteciperande" drag i svensk politik.¹⁴

Ett annat element utgör det starka inslaget av korporativa beslutsarrangemang som kännetecknat svenskt politiskt liv. Korporatismen har utgjort grunden för den starkt centraliserade arbetsmarknaden där LO och SAF utgjort jämbördiga parter såväl inför varandra som inför regeringen. Långtgående organisationsinflytande över statsmakterna har enligt vissa bedömare åstadkommit en för organisationsmedlemmarna gynnsam offentlig politik, samtidigt som statsmakterna i förhandlingar förmått binda upp organisationsledningarna så att medlemmarnas krav disciplineras och dämpas.¹⁵ Enligt ett annat synsätt har den disciplinerande effekten varit alltför svag, vilket lett till upprepade kostnadskriser med åtföljande devalveringar.

Till de definitionsmässiga problemen kommer frågan om den svenska modellens livskraft i dag. Som någon iakttagare uttrycker saken tycks det vara så att den svenska modellen numera mest diskuteras i imperfektum.¹⁶ En sådan uppfattning är delvis riktig men i vissa avseenden förhastad. I dagsläget förefaller visserligen å ena sidan de korporativa och centraliserande dragen ha försvagats väsentligt, medan å andra sidan samförståndskultur, samling i den parlamentariska mittfåran och expertstyre alltjämt utgör levande inslag i svensk politisk stil. Regelbundet bjuds de centrala intresseorganisationerna in för samtal med regeringsföreträdare. Fortfarande präglas arbetsmarknaden av fredliga förhållanden. Dessutom visar undersökningar att väsentliga drag av förhandlingar och partssammansatta organ fortfarande informellt lever kvar i stor utsträckning.¹⁷

Såväl ekonomisk teori som empiriska erfarenheter tycks visa att nationella marknader i det långa loppet gynnas av konkurrens från globala marknader. Ökad konkurrens har drivit fram intensifierade

¹⁴ Rustow (1955), Anton (1980), Richardson (1982), Ruin (1982), Särilvik (1983), Lijphart (1984), Hinnfors (1995) och Lewin (1996).

¹⁵ Öberg (1994).

¹⁶ Lindén (1996).

¹⁷ Uhrwing (1996).

rationaliseringar, och det har under det senaste decenniet blivit allt svårare för statsmakterna att framgångsrikt använda finanspolitiska och andra ekonomisk-politiska medel för att åstadkomma full sysselsättning. Därmed har fackföreningarnas vilja att disciplinera sig avtagit. Den korporativa balansen mellan arbetsgivare och arbetstagare "tippas över"¹⁸. Fortfarande kännetecknas den svenska arbetskraften av en unikt hög organisationsgrad samtidigt som arbetsgivarnas centralorganisation kraftigt försvagats på senare år. Frågan är emellertid i vilken utsträckning korporativa beslutsarrangemang påverkar politiken i Sverige. Det kan mycket väl vara så att arbetsgivare och kapitalintressen i vid bemärkelse skaffat sig ett vidsträckt inflytande över andra och viktigare beslutsarenor än de traditionella.

Samförståndet har ingalunda lämnat den svenska politiska scenen. För närvarande (1996) arbetar den socialdemokratiska regeringen i ett långtgående formaliserat samarbete med centerpartiet kring den ekonomiska politiken. Krisuppgörelserna hösten 1992 visade tydligt att även om svenska regeringar visserligen bildas efter blockgränsen görs centrala politiska frågor ofta upp över blockgränsen. Socialdemokraternas parlamentariska beteende har under lång tid kännetecknats av sakfrågeförhandlingar med något eller några av mittenpartierna. Undersökningar visar dessutom att även om det svenska samhället i vissa avseenden blivit mer konfliktrinriktat de senaste 20 åren – till exempel vad gäller reservationsbenägenhet i riksdagen – så är politik på elitnivå fortsatt anteciperande och framåtblickande.¹⁹

2.2 Den svenska modellens innehåll

Med maktutredningens kategorier har den svenska modellen också ett antal *innehållsmässiga* särdrag. Till dessa hör en föreställning om full sysselsättning som ett övergripande och av alla accepterat politiskt mål, föreställningen om "det starka samhället", samt universalism i välfärdsstatsprogrammen som dessutom bygger på att båda könen förvärvsarbetar. Till sitt innehåll har den svenska modellen således karakteriserats av långt driven jämlikhet och ett omfattande socialt skydds nät.

¹⁸ Streeck (1992, sid 214).

¹⁹ Ruin (1982), Särilvik (1983), Sannerstedt (1992) och Hinnfors (1995).

Den generella välfärdsstat som successivt växte fram under enighet från 1930-talet har åstadkommit samförstånd och legitimitet hos befolkningen visavi de politiska institutionerna och åtnjuter fortfarande anmärkningsvärt brett stöd. Trots ett fortsatt högt skattetryck ansåg exempelvis så mycket som 42 procent av den vuxna befolkningen 1995 att det skulle vara ett "bra"/"mycket bra" förslag att höja skatterna i stället för att dra ned på offentlig service.²⁰ Svenskar har fortfarande en betydligt mer positiv syn på jämlikhet än befolkningen i andra länder, till exempel är de löneskillnader som uppfattas som legitima, betydligt mindre i Sverige.²¹

Den svenska välfärdsstaten karakteriseras sedan 1950-talet av höga ersättningsnivåer och av att bidrag destinerats till praktiskt taget alla grupper i samhället. Hittills har partierna varit förbluffande eniga om vikten av att upprätthålla "generösa" välfärdsstatsnivåer även om detta krävt betydande skattechöjningar. (Målet delas av minst tre fjärdedelar av alla riksdagsledamöter under efterkrigstiden.²²) Fortsatt välfärdsbygge har varit ett övergripande mål, vilket nödvändiggjort att mycket stora offentliga medel ständigt måste frigöras.

Utbyggnaden av den svenska välfärdsstaten sammanföll med en unikt expansiv period för svensk ekonomi. Trots det har resurserna inte alltid varit tillräckliga. Välfärdsstatsprojektet har krävt att statsmakterna funnit nya finansieringsvägar. Besluten att slå in på sådana vägar visar styrkan i den reaktion som medborgarna är mäktiga om systemet ifrågasätts.

Svenska politiker har regelmässigt givit välfärdsstaten karaktären av överordnat politiskt mål, trots att ekonomiska resurser kortsiktigt saknats. Gång på gång har politikerna hamnat i målkonflikter när resurserna trutit. Men trycket från väljarna för nya eller åtminstone bibehållna sociala åtgärder har varje gång framstått som så stort att regeringarna tvingats finna nya intäktskällor. Det gäller såväl på 1930-talet (progressiva skatter), 1950-talet (omsättningsskatt) som på 1970-talet (arbetsgivaravgifter, momshöjningar, särbeskattnings etc).²³ Mönstret är fortfarande giltigt. Det framgår bland annat av återställandet våren 1996 av vissa socialförsäkringsnivåer till 80 procent av förvärsarbetslönen, trots mycket stora samhällsekonomiska svårigheter.

²⁰ SOM-undersökning (1995) och Maktutredningen (1990, sid 22-26).

²¹ Svallfors (1995, tabell 4).

²² Hinnfors (1992).

²³ Lewin (1967) och Hinnfors (1992).

Förutom ersättningsnivåerna har viktiga ingredienser i den svenska modellens välfärdsstat varit dels dess generella karaktär, dels dess könsneutrala utformning. Till skillnad från flertalet europeiska länder förväntas kvinnor förvärvsarbete på samma villkor som män, vilket avspeglas i föräldraförsäkring och mycket omfattande daghemsutbyggnad. I dessa avseenden har besparingar inletts, men stora systemskiften torde inte vara att vänta – åtminstone inte så länge kvinnor förmår bevara de inbrytningar de gjort i beslutande politiska organ.²⁴

Ovanstående genomgång av den svenska modellens form- och innehållselement visar att modellen konstitueras av betydligt fler element än enbart korporatism. Inskränkt till enbart korporatism hade en specifikt svensk modell knappast varit relevant som begrepp. Andra små europeiska länder som Österrike och Benelux-länderna stämmer i så fall nästan bättre in på en sådan modellbeskrivning.²⁵

För att förstå de politiska och ekonomiska krafter som burit upp "den svenska modellen" måste vi söka klargöra i vilken utsträckning det varit innehållsliga faktorer – som till exempel en stark värdegemenskap mellan arbetsgivare och arbetstagare och mellan borgerliga och socialister – eller formfaktorer som varit de mest betydelsefulla. Mycket talar för att det inte varit förekomsten av konsensus i sig utan snarare av *hur* konflikter hanterats som utgjort det specifikt svenska särdraget.²⁶ Centralt i denna hantering har varit att systemet kunnat "leverera" såväl innehåll som form. Vinsten för statsmakterna har varit att beslutsarrangemangen fungerat disciplinerande, vilket inte minst åstadkommit genom den unikt starka ställningen för svensk socialdemokrati. Vi vill understryka att de centrala elementen i den svenska modellen varit att alla berörda parter ska få delta i beslutsprocessen och att stora krav på flexibilitet och anpassning ställts på medborgarna. Att rörligheten på arbetsmarknaden minskat de senaste decennierna förtar inte detta faktum. Dagens diskussion kring förändrad arbetsmarknadspolitik och snabbare anpassning till internationella marknadsförhållanden är i så måtto snarast ägnad att förstärka drag i modellen som försvagats sedan 1970-talet. Politikens form har varit den främsta förklaringen till den speciella svenska politiska stil vi kunnat se under efterkrigstiden.

²⁴ Oskarson & Wängnerud (1996).

²⁵ Huber & Stephens (1995).

²⁶ Maktutredningen (1990, sid 23).

3 EMU och nationellt politisk-ekonomiskt beslutsfattande

3.1 Politikens formaspekter

Relationer mellan marknad och politik träffar den socialliberalismens kärnpunkt som länge präglat svensk politik. Den kan sammanfattas i tron på möjligheten att korrigera marknaden på ett sätt som får den att fungera bättre än i oreglerad form.²⁷ Däremot förekommer endast undantagsvis förfaranden som ersätter marknadsmekanismer med statlig tilldelning av service.²⁸

Ur legitimitetssynpunkt har den socialliberala strategin konfronterats med två viktiga problem. Ett problem avser i vilken utsträckning avsaknaden av mer påtagliga regleringar och marknadsersättande åtgärder åstadkommit ett behov av att lugna de löntagargrupper som uppfattat sig som marknadssvaga. Det andra problemet avser i vilken omfattning det funnits skäl att övertyga näringslivets företrädare om att några marknadsersättande förstatliganden eller långtgående regleringar inte varit att vänta. I båda fallen har förhandlingar med berörda parter kännetecknat den svenska modellen.²⁹

Utöver sin rent beslutsskapande funktion har förhandlingar sannolikt även bidragit till att bygga upp en förståelse mellan parterna om förutsättningarna och målen för deras verksamhet. Därigenom har politikerna erhållit den handlingsfrihet som erfordrats vad beträffar de socialliberala åtgärdernas karaktär.³⁰

Självfallet bygger detta synsätt på att marknaden verkligen fungerar på sådant sätt att den låter sig regleras. I ett läge när de marknadsaktörer som blir föremål för politikernas korrekionssträvanden kan flytta (såväl verksamheten i sig som finansiellt kapital)

²⁷ Se t ex Shonfield (1965).

²⁸ Bengtsson (1995).

²⁹ Sannerstedt (1992).

³⁰ Öberg (1994).

till andra länder utan alltför stora hinder minskar givetvis politikernas förmåga att använda sig av socialliberala instrument. EMU-projektet kan ytterligare komma att sänka trösklarna för svenska företag att omlokalisera sig inom EU i den händelse de uppfattar den svenska politiken som hämmande på deras konkurrenskraft. I den mån Sverige bedöms erbjuda en mer företagsvänlig marknad än andra EU-länder kommer på motsvarande sätt utländska företag att flytta sin verksamhet hit. Sannantaget innebär detta att den svenska regeringens möjligheter att *styra* företag och marknader sannolikt minskat avsevärt under de senaste åren.

3.1.1 EMU och möjligheter till politisk legitimitet i beslutsfattandet

Svenska beslutsfattare står nu inför valet att delta i EMU eller stå utanför. I dagsläget förefaller Sveriges statsfinanser förbättras i en takt som innebär att Sverige kan komma att uppfylla de så kallade konvergenskraven i nära anslutning till den fastslagna tidtabellen. Valet beträffande EMU-medlemskap styrs alltså i första hand av politikernas vilja. Både medlemskap och utanförskap kommer emellertid att bjuda på politisk-strategiska svårigheter.

Låt oss börja med konsekvenser av EMU-medlemskap. Visserligen erbjuder medlemskap vissa möjligheter att påverka EUs valutapolitik. Dessutom står Sveriges riksbank utan formella inflytandemöjligheter om Sverige inte ingår i EMU. Men politiska konsekvenser springer sällan ur enbart formella orsaker. Många väljare kommer säkert att betrakta den europeiska centralbanken som en för svensk ekonomi viktig aktör – kanske till och med den viktigaste – som inte kommer att finnas med vid de förhandlingsbord som *väljarna anser* avgör Sveriges ekonomi. Bankens mandat är precis det motsatta, nämligen att agera självständigt. Observera alltså att även om numera de rent korporativa beslutsarrangemangen är mindre framträdande i dagens svenska politik så utgör förhandlingsuppställningar mellan viktiga politiska parter fortfarande i högsta grad ett relevant inslag. Att inte kunna förhandla med en så central aktör som centralbanken riskerar därför att hos väljarna skapa bilden av maktlösa svenska politiker alldeles oavsett om en sådan bild skulle vara *formellt* felaktig eller riktig. Det finns emellertid mycket som talar för att inte heller Sveriges riksbank deltar i förhandlingarna i dag.

Korporativa beslutsarrangemang har beskrivits som en viktig anledning till att de anpassningar som en internationell

konkurrensutsatt ekonomi kräver har kunnat genomföras under bibehållen legitimitet för systemet. Genom kombinationen av samarbete och disciplinering har de stora organisationerna bidragit till bevarande av socialt lugn.³¹

Visserligen har de mest långtgående korporativa beslutsarrangemangen försvunnit, men det centrala inslaget av förhandlingar mellan viktiga parter – till exempel uppgörelser över blockgränsen – kvarstår. Om EMU bidrar till att svenska politiker – såväl partipolitiker som organisationsföreträdare – i medborgarnas ögon inte längre framstår som de aktörer som styr över landets ekonomiska politik, riskerar EMU därför att inverka menligt på den svenska modellens förmåga att generera politisk legitimitet hos befolkningen.

Möjligen kan försvagad inrikespolitisk legitimitet något balanseras om svenska politiker i sin egenskap av EU- och EMU-aktörer lyckas framstå som vakthållare av svenska värden mot en omvärld som medborgarna uppfattar som oförstående. Vi har sett exempel på en sådan utveckling kring det svenska EU-medlemskapet och Sveriges agerande inom till exempel jordbrukspolitiken och jämställdhetspolitiken.

Korporativa arrangemang i den extremt exportberoende svenska ekonomin har knappast inneburit att statsmakterna haft några påtagliga möjligheter att "kontrollera marknaden". Smidig anpassning men ingen reell ekonomisk kontrollkapacitet kännetecknar den svenska modellen.³² I dessa avseenden kan EMU knappast äventyra den svenska ekonomisk-politiska styrförmågan, eftersom den redan nu är begränsad. Därvidlag hotas alltså inte den svenska modellen. *Men alla formella beslut i en demokrati står och faller med möjligheterna att kunna driva igenom dem politiskt. Denna förmåga är i sin tur direkt relaterad till stödet och legitimiteten för besluten och de institutioner som fattar dem. Alldeles oavsett om medborgarna har "rätt" eller "fel" skulle sviktande medborgarlegitimitet för det ekonomisk-politiska EMU-projektet riskera att Sveriges fortsatta möjligheter till smidig och flexibel anpassning till världsekonomin försvåras. Risker för detta hot mot den svenska modellen bör inte underskattas. Ett eventuellt medlemskap kommer att ställa mycket stora krav på politiskt ledarskap och opinionsbildning.*

Opinionsbildningens utfall och effektiviteten i det nödvändiga ledarskapet visavi EMU påverkas rimligen dels av väljarnas allmänna

³¹ Katzenstein (1984), Streeck (1992, sid 67). Jfr Öberg (1994).

³² Weaver (1987) och Katzenstein (1985, sid 64-65, 191-199).

inställning till politiker, dels av medborgarnas uppfattning om EU och EMU. Ledarskapsresultatet påverkas sannolikt i första hand av vilken status EMU har i opinionen i utgångsläget. Data från de så kallade SOM-undersökningar som genomförs vid Göteborgs universitet visar att en gemensam EU-valuta i dag (hösten 1995) betraktas med mycket stor skepsis av svenska folket. Även med en försiktig tolkning antyder resultaten indirekt att flertalet svenskar förefaller vara tveksamma till att svenska politiker skulle behöva rätta sig efter EUs valutainstitution. Medan endast cirka 15 procent anser att gemensam EU-valuta vore bra menar hela 50 procent av medborgarna att det är ett dåligt förslag. Andra resultat från samma undersökning visar att kunskaperna om finans- och valutafrågor generellt sett är mycket dåligt utvecklade. Väldigt många människor har svårt att sätta sig in i dessa problem. Många saknar åsikt eller avger uppenbart inkonsekventa svar.³³ Sålunda finns stort utrymme för opinionsbildning beträffande frågeställningar relaterade till ekonomi och finansmarknad. Ett starkt ledarskap torde därför i och för sig ha avsevärda möjligheter att påverka opinionen. Men om opinionsbildningen misslyckas finns uppenbara risker att medborgarlegitimiteten visavi de svenska politiker som medverkar till att föra Sverige in i EMU får sig en allvarlig knäck.³⁴

Från väljarforskningen vet vi dessutom att kontraktet mellan väljare och valda rent allmänt successivt försvagats på senare år. "De politiska partierna ... har fått allt svårare att tränga igenom mediebruset och nå ut till väljarna" och partiidentifikationen minskar kontinuerligt.³⁵ Behovet av ledarskap i just EMU-frågan uppträder alltså samtidigt som grundläggande förutsättningar för ledarskap urholkas i det svenska samhället.

Men Sverige är naturligtvis inte tvingat att delta i EMU. Man kan pröva att stå utanför EMU och försöka formulera en offentlig politik helt enligt den tidigare gängse modellen, det vill säga genom de politiska partiernas organisationer, i samverkan med organiserade

³³ Omdömet här bygger på resultat från SOM-95. Där förekommer såväl frågor angående om finansmarknaden bör avregleras som frågor om huruvida den bör regleras. Det visar sig att över hälften av dem som avgett svar på båda frågorna besvarat den ena frågan jakande ("bra att reglera") samtidigt som de besvarat även den andra frågan med ja ("bra att avreglera"). Svartpersonerna är därmed uppenbart inkonsekventa. Andelen överstiger vida motsvarande andelar från andra politikområden. Politikområdet är svårtillgängligt. Sannolikt speglar resultaten här medborgarnas svårighet och/eller oförmåga att sätta sig in i de aktuella frågorna (Hinnfors, 1996).

³⁴ Hinnfors (1996, sid 187-191).

³⁵ Gilljam & Holmberg (1995, sid 66).

intressen och genom överenskommelser i riksdagen. Risken att försöken blir fåfänga är emellertid påtaglig.

Ju snabbare transnationella marknadsrörelser som Sverige är en del i desto kvickare måste politikerna agera, eftersom förtroende för den offentliga ekonomin får betraktas som ett övergripande mål. Flexibilitet och snabbhet går svårligen att förena med långdragna mångpartsförhandlingar kring lämpliga färdriktningar. Därmed försvåras möjligheterna att låta åtgärderna få en sådan gestalt att väljarna inte känner sig otillbörligt drabbade. Internationaliseringen med dess snabba beslutsprocess och begränsade deltagande utgör, som Stenelo (1990) hävdar, en speciell utmaning för den moderna demokratin. Detta torde vara i särskilt hög grad märkbart för Sverige med den tradition av förhandlingar, partsrepresentation, brett deltagande och offentlig debatt som kännetecknar mycket av den svenska politiska stilen.

Sveriges EU-medlemskap och nära anknytning till EU-ländernas ekonomier kommer säkerligen att kräva smärtsamma omprövningar av delar av välfärdspolitiken, arbetsrätten och så vidare EMU-medlemskap förutan. Men med Paul Krugman³⁶ kan man hävda att:

"a common currency might provide less credibility as an anti-inflationary device than an EMS-type system. under the apparent symmetry of the EMS, it is possible for the inflation-prone countries to sacrifice their monetary independence implicitly, without any formal political humiliation. With a formal designation of a central bank, this would no longer be possible, and the views of the inflationary nations would have to be reflected – whether they like it or not. Thus the credibility of the system would actually be less."

Krugmans uppfattning ger vid handen att EMS generellt sett till och med skulle kunna vara ekonomiskt effektivare än EMU ur anpassningssynpunkt. Våra möjligheter att här bedöma de ekonomiska konsekvenserna är små. I stället vill vi understryka farorna med "formal political humiliation". Genom att stanna utanför EMU under en övergångstid skulle svenska politiker däremot kanske kunna bibringa medborgarna övertygelsen att svenska politiker faktiskt fattar de för nationen avgörande formella besluten. Samtidigt skulle den *reella* koordineringen av svensk ekonomi med EU-ländernas ekonomier kunna fortsätta t ex genom att vi inträder i den europeiska växelkursmekanismen ERM. Om därefter viljan kvarstår på politisk elitnivå och om opinionsbildningen för EMU inför väljarna är något så

³⁶ Krugman (1992, sid 200).

när framgångsrik, finns stora möjligheter att ansluta sig i en trolig andra våg av anslutarländer. Politiskt skulle en övergångsperiod kunna skapa det tidsutrymme åt demokratisk förankring som den svenska modellen bygger på. Huruvida en övergångsperiod skulle få svåra följder för svensk ekonomi på finansmarknaderna måste vi lämna åt ekonomer att avgöra. Självfallet måste sådana konsekvenser tas med i en sammanlagd bedömning av EMU-problematiken.

3.1.2 EMU som politiskt symbolprojekt?

Som framgick av det föregående finns för närvarande en mycket stor osäkerhet i den svenska opinionen visavi frågor som berör finansmarknaderna. Men bland de personer som trots allt har en åsikt är opinionen entydig. Nästan alla vill minska finansmarknadens makt. Däremot går åsikterna starkt isär om vad politikerna i så fall bör göra för att möta finansmarknaderna.³⁷

EMU-medlemskap kan mycket väl betraktas som en motvikt mot marknadsrörelser. Så till vida att den svenska modellen innehållit ett symboliskt element av politikens makt över marknaden skulle EMU kunna betraktas som i linje med svensk tradition. Visserligen har medborgarna ännu inte dragit den slutsatsen. Stödet för EMU är i dagsläget ytterst begränsat. Men hittills har invånarna i flertalet EU-länder kunnat väga sin egen suveräna stats förmåga att leverera välbefinnande och godtagbara beslutsstrukturer mot en relativt suddigt utformad EU-statsapparat. Avsaknaden av kraftfulla institutionella arrangemang på EU-nivå har medfört att medborgarna – förutom bönderna – ännu inte haft stor anledning att betrakta EU som suverän enhet att relatera sig till politiskt. Beslutskraften i EMU blir en helt annan och besluten får reella och konkreta återverkningar på alla medborgare inom den monetära unionen. EMU skulle därför i förlängningen kunna leda till krav på fördjupat politiskt samarbete på andra områden. EU blir i så fall en politiskt relevant enhet för betydligt fler EU-invånare än i dag.³⁸

EMU är ett politiskt projekt på transnationell nivå med symboliska övertoner såväl av ideologisk natur som beträffande synen på EU. Även om politikerna formellt sett inte kan påverka centralbanken i Frankfurt, kan EMU mycket väl uppfattas som en identitetsskapande politisk institution och som en kraftfull motvikt mot den otyglade marknaden.

³⁷ Hinnfors (1996, sid 182-183).

³⁸ Krugman (1992, sid 202-203) och Smith (1992, sid 71).

Det är uppenbart att bland annat socialdemokraterna använde sådana argument inför de båda EU-valen 1994 och 1995, om än med relativt begränsad framgång. De positiva följderna av denna symbolik kan mycket väl överväga även om de rent ekonomiska effekterna inte entydigt skulle gå att fastställa.³⁹

3.1.3 Nationell eller internationell politisk legitimitet?

Oavsett eventuella möjligheter till positiva effekter rör dock EMU känsliga nationella strängar. Som debatten kring EMU i Storbritannien visat utgör den egna valutan en mäktig symbol för den nationella enighet och suveränitet som nu ska ges upp för övernationell enighet.⁴⁰ Två källor till varför en känsla av "suveränitet" sprider sig i en befolkning brukar framhållas i forskningen. För det första kan sådana känslor springa ur graden av internationell styrka och förmåga att påverka omvärlden. För det andra kan uppfattningar om suveränitet emanera ur graden av kulturell och etnisk nationell självmedvetenhet. Stora nationer som kännetecknats av etnisk mångfald och/eller stark militär position har i första hand hämtat suveränitetslegitimitet ur graden av internationell styrka.

I små och etniskt splittrade länder, till exempel Benelux-länderna och Österrike, kan deltagande i EUs övernationella politiska system vara ett sätt att åstadkomma större inflytande i ett internationellt sammanhang. Sådana länder har därför relativt goda förutsättningar att omdefiniera nationell suveränitet till övernationell suveränitet inom EUs ramar. Om den nationella identiteten inte primärt grundas på etnisk homogenitet framstår inte den etniska heterogeniteten inom EU som ett hot.⁴¹

För Sveriges och Skandinavien del förhåller det sig däremot annorlunda. Sverige är fortfarande ett mycket homogent samhälle vad beträffar språk, religion, social status, etc. Mycket talar därför för att övernationella arrangemang här kan komma att uppfattas som ett intrång på den nationella suveräniteten. Utvecklingen i Danmark efter framförhandlingen av Maastrichtfördraget visar på styrkan i en sådan reaktion.

³⁹ Krugman (1992, sid 202-203). Jfr Kapstein (1994, sid 177, 184).

⁴⁰ Jfr Elliott (1996).

⁴¹ Hedetoft (1994, sid 23, 29).

Statsvetenskaplig forskning om relationer mellan sociala grupper och identifikation med politiska partier erbjuder ett intressant jämförelsematerial från de katolska länderna. Där har många medborgare låtit sina partiloyaliteter påverkas av åsikter om den överstatliga organisation som länge existerat – katolska kyrkan. Beträffande EMU kommer överstatligheten naturligtvis från ett helt annat håll. Mycket talar dock för att det fördjupade EU-samarbete som troligen blir en konsekvens av EMU utgör ett så pass tydligt överstatligt element att effekterna i vissa avseenden kan bli lika omfattande som den katolska kyrkans tidigare indirekta effekter på människors politiska lojaliteter.

Den politiskt/sociala organiseringen av människors lojaliteter går i flertalet katolska länder i betydande utsträckning på tvärs mot den traditionella skiljelinje mellan arbete och kapital vi är vana vid i Norden. En viktig orsak är att de kulturella, indirekta banden till katolska kyrkan hos många människor i Syd- och Mellaneuropa avsevärt har försvårat för liberala och socialistiska partier att där fånga in sina "naturliga" delar av väljarkåren.⁴² Även det överstatliga element som EMU utgör kan försämra möjligheterna för de traditionella klassbaserade partierna att i framtiden fånga in sina nuvarande väljargrupper. Det överstatliga lojalitetsobjektet blir då självfallet inte kyrkan utan EUs/EMUs ekonomiska institutioner.

Med den europeiska centralbanken, ECB, tillskapas ett kraftfullt övernationellt organ med direkta och konkreta konsekvenser för alla EU-medborgare. Hos de delar av befolkningen som i framtiden uppfattar sig som "vinnare" i kampen om resursfördelningen kommer lojalitetsbanden troligen att riktas mot EU-nivån i betydligt större utsträckning än hittills. Andra delar av befolkningen kommer i stället att känna sig hotade av utvecklingen och rikta sina lojaliteter ännu starkare mot den nationella nivån. Såväl vinnare som förlorare i resursfördelningskampen kan alltså mycket väl komma att se EMU som orsaken till utfallet, men med helt olika lojalitetskonsekvenser. Lojalitetsobjekten – Sverige och EMU/EU – utesluter i och för sig ingalunda varandra. ECB kan otvivelaktigt komma att uppfattas som en institution som gör EU beslutsmässigt samtidigt som svenska politiker kan njuta frukterna av fortsatt väl fungerande inhemska politiska beslutsarrangemang. Vi kunde då tala om den "goda demokratin". På kort sikt kommer lojalitetsskillnaderna dock säkert att

⁴² Lipset & Rokkan (1967) och Streeck (1992, sid 217-218).

påminna om inställningen till EU sådan den manifesterades i EU-valen, det vill säga landsbygd skiljer sig från stad, arbetare från tjänstemän.⁴³

Redan i dag skönjer vi effekterna av skilda EU-lojaliteters konsekvenser för svenskt politiskt liv i allmänhet och för partisystemet i synnerhet.⁴⁴ På litet längre sikt kan lojaliteterna mer varaktigt komma att gå på tvärs mot traditionella socioekonomiska grupper. De politiska följderna av denna förändring på europeiskt och svenskt liv ska inte underskattas.

Svenska beslutsfattare måste alltså väga legitimitetsriskerna av att avstå från EMU och riskera att framstå som i händerna på en otyglad och för många medborgare fullständigt anonym och abstrakt marknad att förhålla sig till, mot legitimitetsriskerna av att ingå i EMU med dess specifikt konkreta övernationella penningpolitiska institution (samt naturligtvis en otyglad marknad utanför den) för medborgarna att förhålla sig till. I valet mellan dessa alternativ är det inte självklart att EMU skulle vara det som gör det svårast för centrala svenska politiker att upprätthålla sin legitimitet. Den relativt snabba nedmonteringen av de mest långtgående formella uttrycken för den korporativa staten i Sverige visar att medborgarna ibland ser ganska osentimentalt på formella politiska arrangemang. Det är ändå troligt att stödet för EMU och EU på kort sikt präglas av känslor av hot mot svensk suveränitet och av harm hos de befolkningsgrupper som uppfattar sig som förlorare. Att motverka en sådan utveckling kräver förmodligen att tillräckligt många medborgare kan övertygas om att deras vardag påverkas i positiv riktning av ett EMU-medlemskap. Krasst uttryckt kan hotbilden mildras av om EMU uppfattas ge påtaglig social och ekonomisk avkastning. I annat fall riskerar legitimitetsproblemen att bli så svåra att det går ut över den svenska modellens samförståndsdrag. Politiker som vill se EMU genomfört har här en krävande opinionsbildande uppgift framför sig.

Få, om några, nationer kan i längden fortsätta att enbart organisera sitt politiska liv på nationell nivå. Frågan är snarast vilka former det internationella samarbetet tar sig. Wolfgang Streeck, en av de ledande teoretikerna kring korporativistiskt beslutsfattande, menar å ena sidan att:

"corporatism as a national-level accord between encompassingly organized socio-economic classes and the state, by which the entire

⁴³ Gilljam (1996).

⁴⁴ Gilljam & Holmberg (1996).

national economy is comprehensively governed, would seem to be a matter of the past."⁴⁵

EMU ses också som ett formellt uttryck för "a supra-national pooling of eroded national sovereignties over economic policy"⁴⁶. Redan Maastrichtfördraget 1992 innebar en "formal devaluation of vast political resources that have come to be organized in and around the nation-state"⁴⁷:

"[T]he political system of the post-1992 European Community will be fundamentally and by a quantum leap more complex than anything that has preceded it...Supra-national institutions will emerge but these will share authority with national, international, transnational institutions."⁴⁸

Streeck menar således att nationella känslor och nationella politiska institutioner kommer att spela en viktig roll också i ett starkt integrerat Europa, men att hittillsvarande beslutsmodeller för formulering och genomförande av politiken förlorar något av sin kraft i takt med nationalstatens minskade betydelse. Däremot ser Streeck inte någon direkt konflikt mellan legitimitetsbyggande på nationell och internationell nivå.

Å andra sidan anser Streeck att just förekomsten av en europeisk centralbank skulle underlätta förhandlingar av korporativ karaktär inom EU. En av anledningarna till att sådana övernationella arrangemang hittills saknats inom EU beror enligt Streeck på avsaknaden av en kraftfull övernationell institution till vilken korporativa aktörer skulle kunna relatera:

"A case of limited state-capacity at the European level reducing the incentives for comprehensive organization of economic interests is the absence of a European central bank. Historically, tripartite corporatist bargaining has typically involved the government's use not only of fiscal but also of monetary policy instruments."⁴⁹

Mot detta senare argument talar att den europeiska centralbanken ska stå fri från kortsiktiga politiska påtryckningar och därför inte kan delta i korporativa förhandlingsuppställningar.⁵⁰

⁴⁵ Streeck (1992, sid 216).

⁴⁶ Streeck (1992, sid 215).

⁴⁷ Streeck (1992, sid 215).

⁴⁸ Streeck (1992, sid 217).

⁴⁹ Streeck (1992, sid 224).

⁵⁰ Streeck (1992, sid 224).

Streecks bild av den europeiska integrationen är en av försvagade nationella beslutsordningar men också av en omdefinition av institutioner och legitimitet. På den europeiska nivån saknas i dag nästan helt centraliserade förhandlingsarrangemang mellan arbetstagare och arbetsgivare. Däremot finns tydliga tendenser till att fackföreningar inom en och samma internationella koncern inleder samarbete över nationsgränserna för att med större slagkraft kunna möta företagsledningarna.⁵¹

I kraft av sin symboliska och reella makt att fatta bindande beslut för hela EU bidrar den monetära unionen sannolikt till att lyfta fram EU-nivån som *politiskt relevant i medborgarnas ögon* på ett helt annat sätt än tidigare. Utan EMU förblir förmodligen EU ett långtgående samarbete mellan nationer. Med EMU finns förutsättningar att fördjupa samarbetet till en politisk enhet på överstatlig nivå. Det vore följdriktigt om därmed åtminstone vissa länders fackliga organisationer och arbetsgivarorganisationer sökte organisera sig på den därvid alltmer politiskt relevanta EU-nivån. Om EMU skulle bli verklighet torde emellertid sådana tendenser visa sig oavsett om Sverige blir medlem eller inte.

3.1.4 Effektivitet och legitimitet

Å ena sidan skapar EMU och i dess förlängning fördjupade EU-institutioner ett slags yttre tryck mot Sverige som nation. Om väljarnas tryck på politikerna att hålla enad svensk front mot omvärlden ökar, förefaller möjligheterna att tillämpa långtgående inhemsk förhandlings- och deltagandedemokrati i just dessa avseenden krympa samman. Kraven på elitstyre och centralisering ökar i så fall dramatiskt. I så måtto företer transnationella beslutsstrukturer vissa likheter med den svenska modellens särmarke som viktiga delar av det politiska livet förs undan från de nationella partiernas direkta opinionsbildning för att avpolitiserats och "pragmatiseras".⁵² En sådan utveckling förstärks av att internationellt orienterade frågor dessutom allmänt sett kännetecknas av lägre politiseringsgrad än nationella frågor.⁵³ I takt med att frågor avpolitiserats kan vi förvänta att partierna i större utsträckning kommer att appellera till väljarna med hjälp av så kallade "valence issues" snarare än med "position issues", det vill säga

⁵¹ Streeck (1992, sid 224) och Elvander & Seim Elvander (1995).

⁵² Jfr Stenelo (1990, sid 319-327).

⁵³ Jerneck m fl (1988) och Bjereld & Demker (1995, sid 191-195).

skillnader i sak tonas ned till förmån för skillnader i förmåga att genomföra politiken.⁵⁴

Å andra sidan står Europas politiska system nu inför en utveckling mot alltmer komplicerade beslutsstrukturer:

"Europe's future polity, that is to say, will be composed of traditional domestic relations *within countries*, traditional international relations between countries, less traditional relations *between both* individuals and organizations across national boundaries, and entirely non-traditional supra-national relations *between European-level political institutions*, on the one hand, and, on the other, a *European civil society* consisting of domestic, international, and transnational forces and relations and including both nation-states and, in manifold national and cross-national combinations, their constituents".⁵⁵

Denna alltmer komplexa politiska miljö där aktörer opererar på flera nivåer och med skilda lojaliteter beroende på nivå gör att effektiviteten i beslutssystemen hotas. Om alltför många förhandlings- och beslutspunkter existerar – oavsett om de kan definieras som korporatistiska eller ej – försämras möjligheterna att genomföra besluten dramatiskt. Organisationsforskningen visar entydigt på negativa samband mellan antalet så kallade "vetopunkter" (beslutstillfällen vid vilka lagförslag kan stoppas, till exempel folkomröstning) och möjligheterna att driva igenom lagförslag. Varje vetopunkt ökar således möjligheterna till politisering, det vill säga en utveckling som skulle verka i rakt motsatt riktning mot den avpolitiseringsstendens som vi beskrev ovan. Historiskt sett har antalet vetopunkter i Sverige varit ganska litet vilket underlättat såväl beslutsfattande som genomförande. Utvecklingen förefaller därför bli ett steg bort från den svenska modellen i så måtto att ett oöverskådligt system av politiska uppgörelser kan komma att sammanfalla med långtgående politisering utanför förhandlingsarenorna.⁵⁶

För att motverka riskerna för ineffektivitet ökar troligen pressen på konstitutionella förändringar i riktning mot majoritetsdemokrati, till exempel valsystem som underlättar skapandet av majoritetsregeringar, färre riksdagsledamöter, större befogenheter för regeringen och så vidare. I spänningsfältet mellan den majoritetsinriktade och den åsiktsrepresentativa varianten av modern demokrati har svensk politisk tradition hittills befunnit sig närmast den senare. Ökad

⁵⁴ Berelson m fl (1954, sid 184).

⁵⁵ Streeck (1992, sid 217).

⁵⁶ Pressman & Wildavsky (1973) och Immergut (1993).

konfliktbenägenhet i vissa avseenden på senare tid motsäger knappast den bilden.⁵⁷ En utveckling i riktning mot den förra vore därför att betrakta som en väsentlig förändring av grundvalarna för vårt politiska liv, om vilket man kan hysa skilda normativa uppfattningar. Utan sådana förändringar torde dock reella beslutsframgångar på EU-nivå vara svåra att nå.

Allt detta skapar ett förnyat behov av att förbättra den medborgarnas känsla av reellt inflytande som är nödvändig för bibehållen konsensus av det slag som länge karakteriserat svensk politik. Samtidigt måste vi komma ihåg att en av huvudinvändningarna mot den korporativa staten varit svårigheterna för medborgarna att åstadkomma direkt ansvarsutkrävande.⁵⁸ Centraliserade elitutppgörelser som är en konsekvens av korporativa arrangemang leder ibland till en djup känsla av orörlighet och brist på oppositionsalternativ. Kraften i denna känsla ska inte underskattas. Utvecklingen i till exempel Österrike och Schweiz visar att skenbart stabilt korporativa samhällen kan leda till snabbt uppväxande protest- och alternativpartier.⁵⁹ EMU innebär emellertid *också* – genom sin formella frihet från öppna politiska påtryckningar – en utveckling mot politiska beslutsstrukturer där beslut fattas utan reella eller genomblickbara möjligheter till ansvarsutkrävande från väljarnas sida.⁶⁰ I den stund medborgarna lämnat ifrån sig makten, men samtidigt känner att de förlorat möjligheten att bestämma inriktningen på politiken – när de låter sig representeras utan kontroll över ledningen – skulle vi med Rousseau kunna säga att "folket tror sig vara fritt, men bedrager sig storligen; ... det befinner sig åter i slaveri och är ingenting alls."⁶¹ Relevant i vårt sammanhang är i första hand hur medborgarna kommer att uppfatta EMU. Kan svenska politiker inte övertyga väljarna om fördelarna med att överlämna beslutanderätten i penningpolitiska frågor till den europeiska centralbanken hotas legitimiteten i grunden.⁶²

Det finns i statsvetenskaplig forskning en parallell till den situation som beskrivs här, det vill säga yttre tryck med framtvingade gemensamma övergripande mål i kombination med olika syn på medlen. Forskningen om de så kallade samförståndsdemokratierna ("consociational democracies"; Benelux-länderna samt Schweiz och Österrike) visar att nationell enighet, trots väsensskilda uppfattningar

⁵⁷ Sannerstedt (1992), Hinnfors (1995) och Lewin (1996).

⁵⁸ Rothstein (1992) och Öberg (1994).

⁵⁹ Heidar & Berntzen (1995).

⁶⁰ Jfr Lewin (1996).

⁶¹ Citerat i Öberg (1994, sid 283).

⁶² Bäckström (1995, sid 11).

i olika etniskt identifierade befolkningsgrupper (till exempel språk, region och religion) angående enighetens karaktär, kunnat uppnås via långt drivet självstyre och grupp-politiskt *deltagande* för olika befolkningskategorier i kombination med mycket starkt *elitstyre* vad beträffar de övergripande målen.⁶³ En sådan modell resulterar otvivelaktigt i stora skillnader mellan olika befolkningsdelar av en omfattning som varit okänd i Sverige, men olikheterna har kompenseras av – och varit en följd av – långt driven intern autonomi i respektive "befolkningssegment". Tidigare svenska kännetecken såsom relativt långt gången likriktning och desegregering mellan olika befolkningsgrupper kan i detta scenario ersättas av större mångfald och segregering. Generella/universella/nationella arrangemang kan förväntas ersättas av variation. Detta kan följa även utan EMU – skillnaden är att det i EMU-fallet faktiskt finns en konkret institution att förhålla sig till från svensk sida – centralbanken i Frankfurt.

3.2 Politikens innehållsaspekter

Välfärdsstaten skulle kunna kallas den svenska modellens huvudsakliga drivkraft och syfte. Stabila priser eller stabil valuta har inte negligerats, men vid konflikter mellan stabiliserings- och välfärdspolitiska mål tycks de förra ha kommit i andra hand i den svenska modellen. De politiska beslutsfattarna har således – med en lätt överdrift – först samlats kring en viss politisk handlingslinje, och därefter undersökt i vilken utsträckning det ekonomiska läget är sådant att de ekonomiska förutsättningarna för programmet är för handen. Skulle så inte vara fallet har man hellre sett en försvagning av valutan eller en höjd inflation än en avvikelse från programmet. Till viss del utgör detta beteende en del av kompromisspolitiken; det är svårare att bryta upp en avtalad kompromiss än det är för en majoritetsledare i ett Westminster-system att besluta om en politikförändring, om det visar sig att de ekonomiska ramarna inte medger en viss handlingslinje.

Under senare år har denna politik dock blivit allt svårare att föra. Till följd av avreglering och snabb teknisk utveckling har de finansiella flödena ökat mycket kraftigt. Detta har inneburit att ett land med successivt växande budgetunderskott "straffats" genom stigande upplåningskostnader för staten, dvs högre räntor. Ett EMU-inträde skulle genom att ytterligare reducera barriärerna för kapitalflödena

⁶³ McRae, (1974), observera dock att exemplen från Schweiz och Österrike ovan visar begränsningen även i "consociational" samhällsarrangemang.

snarast förstärka denna tendens. Dessutom bortfaller då möjligheten att använda växelkursen som instrument i politiken. Behovet av finanspolitiska åtstramningar kommer då inte kortsiktigt att kunna påverkas av till exempel devalveringar. Likaså bortfaller möjligheten att i efterhand genom växelkursjusteringar påverka konsekvenserna för exportindustrin av höga löneökningar. Det kommer alltså att bli svårare, för att inte säga omöjligt, att kortsiktigt "köpa" befolkningens förtroende i de situationer där "välfärdsstatens mål" ställs mot den övergripande ekonomiska politiken.

Om avståndet mellan vad politikerna måste göra och vad de vill göra ökar, nås förr eller senare den punkt där trovärdighetsproblem visavi medborgarna uppstår. Politisk konsensus – resultatet av den svenska modellen – kommer inte längre att kunna subventioneras fram på det sätt som till exempel skett på bostadspolitikens område under stora delar av efterkrigstiden oavsett om Sverige deltar i EMU eller ej. Som Lindén (1996) visar, skapades konsensus inom bostadspolitik till stor del genom att olika intressegruppers stöd för politiken mobiliserades genom en generös statlig utgiftspolitik.

Att ytterligare krympa socialpolitiken – om detta skulle visa sig nödvändigt av ekonomiska skäl – genom att överge den *generella* välfärdspolitik och koncentrera insatserna på de mest behövande skapar sannolikt också legitimitetsrisker för den nya ekonomisk-politiska ordningen. När alla medborgare ingår i systemets förmåns sida accepterar flertalet medborgare också det rimliga i att betala till försäkringssystemen. Avsteg från den svenska modellens generella arrangemang till förmån för en mer selektiv ordning kan däremot leda till att stora medelklassgrupper drar slutsatsen att de betalar till ett system som de inte längre får ut något av, och som de därför ställer sig kritiska till.⁶⁴

Det här behöver dock inte nödvändigtvis innebära att det skulle bli svårare i framtiden att generera medel för den offentliga sektorn i allmänhet och för socialpolitiken i synnerhet. Socialpolitikens huvuddelar växte visserligen fram under en extremt ekonomiskt gynnsam period (1945-1975). Den tiden förefaller vara svår att återskapa och redan i dag framstår fortsatta effektiviseringar och neddragningar av den offentliga sektorn och transfereringssystemen som nödvändiga. Men i den utsträckning EMU innebär draghjälp åt

⁶⁴ Davidson (1989). Om vi, i enlighet med Robert Dahl (1982, 1990), skulle betrakta jämn resursfördelning som en förutsättning för demokratisk utveckling borde det vara viktigt att det förtroendekapital för det politiska systemet som de senaste decenniernas sociala utveckling inneburit inte urholkas.

svensk ekonomi genom förbättrade möjligheter till stabil valuta, trovärdig inflationsbekämpning, måttliga budgetunderskott och låga räntor kan svensk ekonomi till och med stå bättre rustad att generera överskott än om vi står utanför EMU.⁶⁵ Möjligheterna att bevara välfärdsstat och full sysselsättning skulle därmed öka jämfört med ett utanförskap.

EMU-medlemskapet bjuder således på såväl stora risker som möjligheter. Oavsett vilken väg Sverige väljer förefaller det åtminstone i det kortsiktiga perspektivet vara nödvändigt att bevara huvuddragen i våra välfärdssystem, vilket inte utesluter smärtsamma justeringar. Medborgarnas tro på EU- och EMU-projekten är redan i dag mycket svag.⁶⁶ En förutsättning för vidgning av stödet förefaller vara att systemen fortsätter att möjliggöra konsensusskapande beslut.

Viljan att hålla samman Sverige som nation torde vara grundmurad även i en internationell jämförelse. Det förefaller därför troligt att den nationella eliten kommer att göra allt för att bibehålla legitimitet hos befolkningen även om EMU och centralbanken i Frankfurt med "rätt" eller "orätt" kommer att uppfattas som ett hot mot svenska värden och som ett hot mot att bibehålla den specifikt svenska varianten av välfärdsstat.

⁶⁵ Lundgren (1995), se dock Krugman (1992, sid 200).

⁶⁶ Enligt SOM-95 anser 32 procent av svenska folket att Sverige bör lämna EU *även* om det skulle innebära försämrad ekonomi för landet. 41 procent anser att det är ett dåligt förslag att lämna EU om det skulle drabba svensk ekonomi. På frågan vad de rent allmänt anser om EU svarar 37 procent att de "i huvudsak var för det svenska medlemskapet i EU". 48 procent menar att de "i huvudsak var emot det svenska medlemskapet i EU" (SOM-undersökning, 1995).

4 Slutsatser

Vi har här tecknat en bild av svensk politisk stil utifrån en diskussion om politikens form och innehåll. Diskussionen kring politikens form tar sin utgångspunkt i den svenska korporativistiska traditionen. Politikens innehåll menar vi kan beskrivas som präglad av förhållandevis okontroversiella värderingar kring sysselsättning, välfärd, omfördelning och hänsyn till minoriteter.

Utgångspunkten för vår diskussion är David Eastons definition av politik som en auktoritativ fördelning av värden, varmed avses beslut fattade av institutioner som åtnjuter förtroende och legitimitet bland medborgarna. Medan det inte är något självändamål att slaviskt följa Eastons tankar i dessa stycken, är det emellertid uppenbart att de två dimensioner av politik som han inkluderar i sin definition – beslutsfattande och legitimitet – är av högsta relevans för frågan om ett svenskt medlemskap i EMU. För det första innebär ett EMU-medlemskap att svenska politiska institutioners beslutsrätt över ett centralt politikområde – den ekonomiska politiken vad avser valutakurser och inflationsmål – överförs till internationella institutioner. För det andra kommer ett svenskt medlemskap i EMU att medföra en komplicerad process vari legitimiteten för svenska institutioner i dessa avseenden överförs till transnationella institutioner. Denna process blir mer komplicerad för Sverige än för t ex Storbritannien på grund av den svenska politiska kulturens starka element av korporativistiska arrangemang för beslutsförankring och möjligheterna att genomföra besluten.

En av de centrala frågeställningarna i en diskussion om hur ett eventuellt svenskt EMU-medlemskap kommer att påverka den svenska politiska stilen är i vilken utsträckning dessa förändringar ter sig nödvändiga och oundvikliga *alldeles oberoende av om Sverige blir EMU-medlem*. Det politiska trycket på Sverige att genomföra en stram ränte-, finans- och växelkurspolitik kan bli stort även om Sverige inte skulle delta. Styrningen av den svenska ekonomin, enligt detta argument, blir väl så stark utanför EMU som inom EMU. Vi skulle tvingas genomföra en "indirekt konvergenspolitik", som skulle underminera svensk politisk stil och svensk korporativism på ett sätt

som inte skulle bli mindre genomgripande än om vi vore medlemmar i EMU.

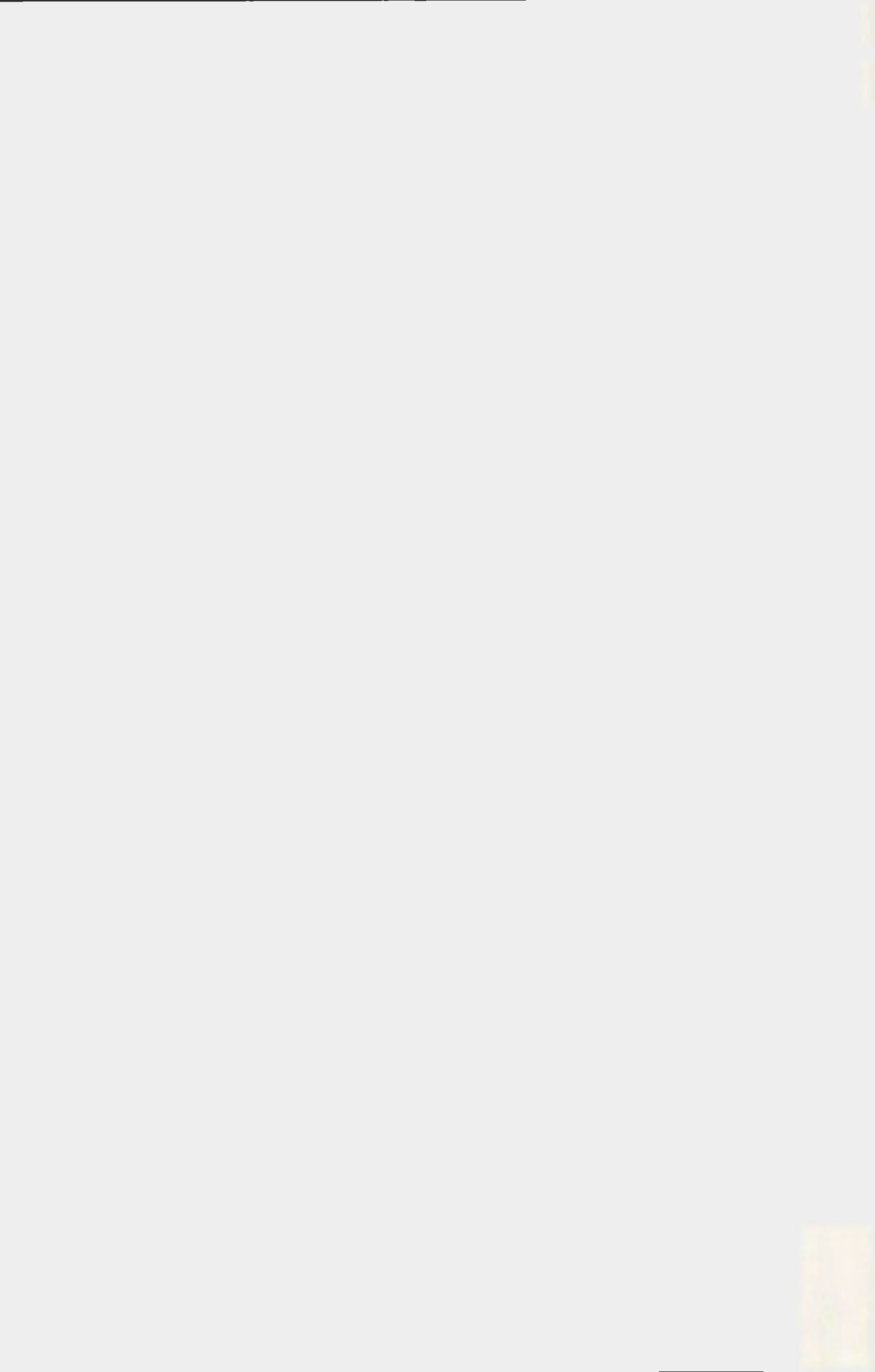
Om Sverige måste genomgå en "indirekt konvergens" av detta slag uppstår naturligtvis frågan varför Sverige i så fall inte skulle gå med i EMU. Det förefaller rimligt att om vi ändå måste bära de indirekta politiska och ekonomiska kostnaderna för ett medlemskap så borde vi också få ta del av de fördelar ett sådant medlemskap erbjuder.

Det här argumentet är inte helt lätt att ta ställning till. Mycket av dess bärkraft beror på hur omfattande konvergensen inom EMU kommer att bli, och hur framgångsrikt EMU-projektet blir i termer av budgetsanering och tillväxt. Här tvingas vi konstatera att vi, trots en relativt omfattande debatt i frågan, vet ganska litet om vilket utfall vi har att vänta. Vidare är det, som vi visat ovan, oerhört betydelsefullt att beakta legitimitetsaspekterna av ekonomisk politik. Det kan, kanske något paradoxalt, mycket väl vara så att en "indirekt konvergens" kan åstadkommas med högre legitimitet än en direkt konvergens inom ramen för EMU, eftersom en "indirekt konvergens" i varje fall formellt sett beslutas av inhemska politiska institutioner med en åtminstone formell autonomi och suveränitet. I en era av snabb europeisk politisk och ekonomisk integration blir det allt tydligare att formell autonomi inte är någon garanti för politisk suveränitet. Även om Sverige skulle vilja upprätthålla en politisk suveränitet – t ex genom att välja att ställa sig utanför EMU – är vår autonomi ändå starkt begränsad på grund av de påtagliga ekonomiska beroendeförhållandena mellan Sverige och övriga Västeuropa. Detta delvis nya förhållande mellan autonomi och suveränitet har tydliga konsekvenser för det svenska politiska beslutsfattandet som vi diskuterat i denna rapport.

Det är, som Mark Twain en gång påpekade, svårt att göra förutsägelser, särskilt om framtiden. Vi vill understryka att vi ser vår diskussion här som i stora stycken tentativ och preliminär. Vad som förefaller någorlunda klart är emellertid att ett EMU-medlemskap för svenskt vidkommande skulle innebära en i formell mening starkt reducerad autonomi över den ekonomiska politiken. Denna reducerade autonomi kommer sannolikt att ha konsekvenser på svensk politisk stil och också på de politiska institutionernas legitimitet. Mot detta kan invändas att nationell ekonomisk politik i en alltmer internationaliserad svensk ekonomi redan har en mycket begränsad politisk kraft. Man kan också hävda att Sverige kommer att ställas inför i princip lika smärtsamma omprövningar av många värderingar som präglat efterkrigstidens svenska politik, antingen vi går med i EMU eller inte. Men det här argumentet underskattar (det formella) självbestämmandets politiska kraft; precis som en sexåring gladeligen kan utsätta sig själv för umbäranden hon aldrig skulle accepterat om

hennes föräldrar bett henne genomlida dem, kan politiska institutioner ålägga medborgarna bördor med en helt annan legitimitet om dessa bördor fastställts genom en inhemsk politisk beslutsprocess. Detta torde i särskilt hög grad vara fallet i korporativistiska politiska kulturer, med deras betoning av deltagande och intresserepresentation.

Vi ser, sammanfattningsvis, påtagliga politiska konsekvenser av ett EMU-medlemskap för Sverige. Möjligen är de politiska kostnaderna av kortsiktigt slag, möjligen är deras storlek relaterad till utfallet av den europeiska ekonomiska integrationsprocessen.

Referenser

- Anton, T (1980), *Administered Politics. Elite Political Culture in Sweden*, Martinus Nijhoff Publishing, Boston.
- Bengtsson, B (1995), *Bostaden – välfärdsstatens marknadsvara*, Acta Universitatis Upsaliensis, Uppsala.
- Berelson, B et al (1954), *Voting. A Study of Opinion Formation in a Presidential Campaign*, The University of Chicago Press, Chicago.
- Bjereld, U & M Demker (1995), *Utrikespolitiken som slagfält. De svenska partierna och utrikesfrågorna*, Nerenius & Santérus, Stockholm.
- Bäckström, U (1995), "Riksbanken och det europeiska monetära samarbetet", *Penning- & valutapolitik* 4.
- Dahl, R (1982), *Dilemmas of Pluralist Democracy. Autonomy vs. Control*, Yale University Press, New Haven.
- Dahl, R (1990), *After the Revolution? Authority in a Good Society*, Yale University Press, New Haven.
- Davidson, A (1989), *Two Models of Welfare. The Origins and Development of the Welfare State in Sweden and New Zealand, 1888-1988*, Almqvist & Wiksell International, Stockholm.
- Easton, D (1979), *A Framework for Political Analysis*, The University of Chicago Press, Chicago.
- Elliott, M (1996), "Don't Spoil a Success", *Newsweek*, 29 jan 1996.
- Elvander, N (1972), *Svensk skattepolitik 1945-1970*, Rabén & Sjögren, Uppsala.
- Elvander, N & A Seim Elvander (1995), *Gränslös samverkan. Fackets svar på företagets internationalisering*, SNS Förlag, Stockholm.
- Gilljam, M (1996), "Det klivna Sverige?", i Gilljam, M & S Holmberg m fl, *Ett knappt ja till EU. Väljarna och folkomröstningen 1994*, Norstedts Juridik, Stockholm.
- Gilljam, M & S Holmberg (1995), *Väljarnas val*, Norstedts Juridik, Stockholm.
- Gilliam, M & S Holmberg (1996), *Ett knappt ja till EU. Väljarna och folkomröstningen, 1994*, Norstedts Juridik, Stockholm.

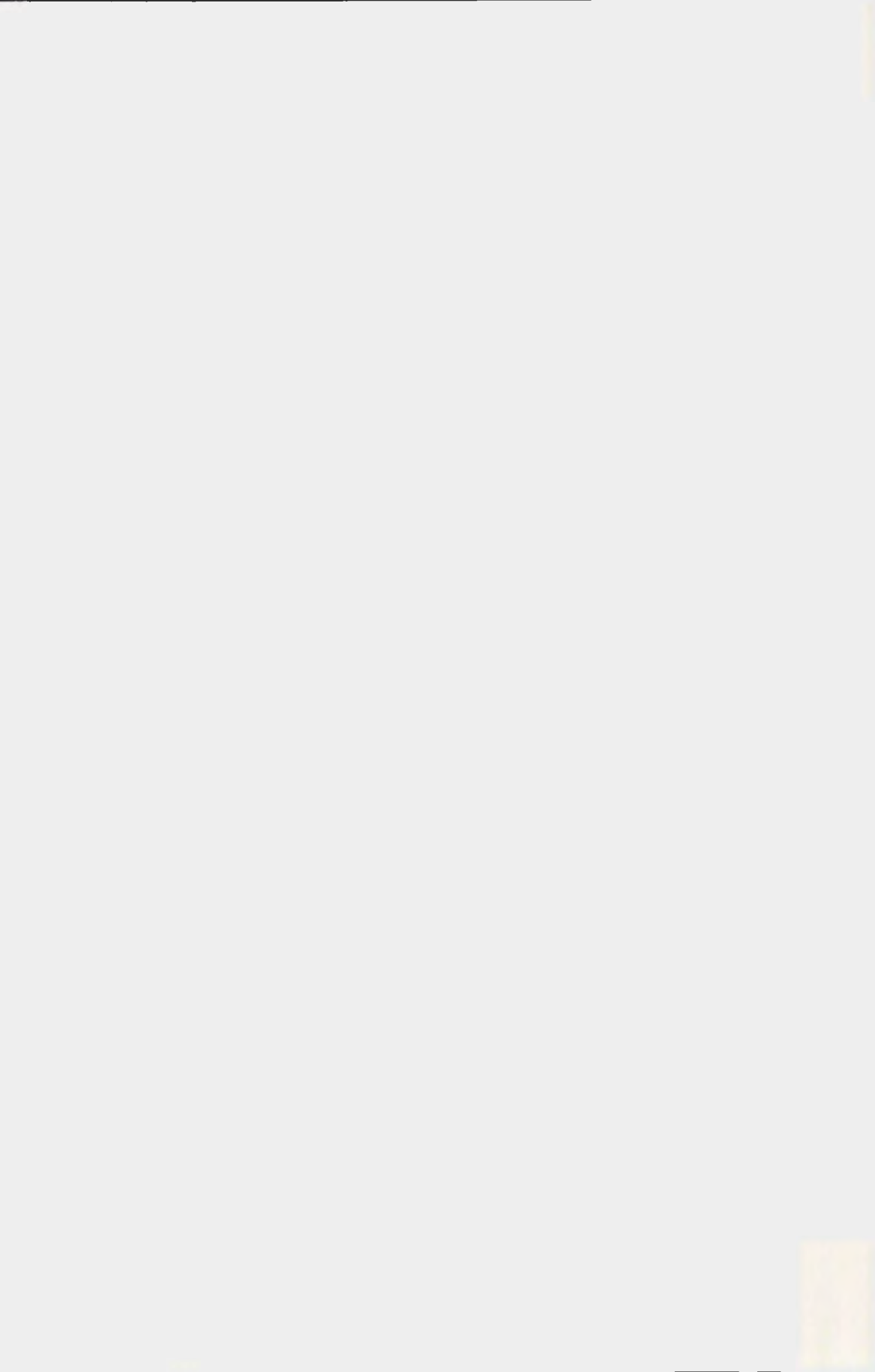
- Hall, P (1986), *Governing the Economy. The Politics of State Intervention in Britain and France*, Oxford University Press, New York.
- Hedetoft, U (1994), "The State of Sovereignty in Europe: Political Concept or Cultural Self-Image", i Zetterholm, S (red), *National Cultures and European Integration: Exploratory Essays on Cultural Diversity and Common Policies*, Berg, Oxford.
- Heidar, K & E Berntzen (1995), *Vesteuropeisk politikk. Partier, regjeringsmakt, styreform*, Universitetsforlaget, Oslo.
- Hinnfors, J (1992), *Familjepolitik. Samhällsförändringar och partistrategier 1960-1990*, Almqvist & Wiksell International, Stockholm.
- Hinnfors, J (1995), *På dagordningen? Svensk politisk stil i förändring*, Nerenius & Santéus, Stockholm.
- Hinnfors, J (1996), "Marknadsopinion i blindo?" i Holmberg, S & L Weibull (red), *Mitt i nittioåret*, SOM-rapport nr 16, Göteborg.
- Huber, E & J Stephens (1995), "The Future of European Social Democracy", paper prepared for delivery at the conference on "Quo Vadis Europa 2000", Center for European and Russian Studies, UCLA, March 16-18, Los Angeles.
- Immergut, E M (1993), "The Rules of the Game: The Logic of Health Policy-Making in France, Switzerland, and Sweden", i Steinmo, S m fl (red), *Structuring Politics*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Ingves, S & A Brandimarti (1995), "EMU:s slutmål – en gemensam valuta", *Penning- & valutapolitik* 4.
- Jerneck, M et al (1988), "Internationalization and Parliamentary Decision-making: The Case of Sweden 1970-1985", *Scandinavian Political Studies* 11.
- Kapstein, E B (1994), *Governing the Global Economy. International Finance and the State*, Cambridge, Harvard University Press, Massachusetts.
- Katzenstein, P J (1984), *Corporatism and Change. Austria, Switzerland, and the Politics of Industry*, Cornell University Press, Ithaca.
- Katzenstein, P J (1985), *Small States in World Markets. Industrial Policy in Europe*, Cornell University Press, Ithaca.
- Krasner, S (1993), "Sovereignty, Regimes, and Human Rights", i Rittberger, V (red), *Regime Theory and International Relations*, Clarendon Paperbacks, London.
- Krugman, P R (1992), *Currencies and Crises*, The MIT Press, London.

- Lewin, L (1967), *Planhushållningsdebatten*, Almqvist & Wiksell, Stockholm.
- Lewin, L (1996), *Votera eller förhandla. Om den svenska parlamentarismen*, Norstedts Juridik, Stockholm.
- Lijphart, A (1984), *Democracies. Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-One Countries*, Yale University Press, New Haven.
- Lindén, P (1996), "Folkhemsbygge enligt svensk modell", Licentiatuppsats, Statsvetenskapliga institutionen, Göteborg.
- Linder, S & B G Peters (1989), "Instruments of Government: Perceptions and Contexts", *Journal of Public Policy* 9.
- Lipset, S M & S Rokkan (1967), "Cleavage Structures, Party Systems, and Voter Alignments: An Introduction", i Lipset, S M & S Rokkan (red), *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives*, The Free Press, New York.
- Lowi, T (1972), "Four Systems of Politics, Policy and Choice", *Public Administration Review* 32.
- Lundgren, N (1995), (red), 96. *Vad vill Sverige med EU?*, SNS, Stockholm.
- Maktutredningen (1990), *Demokrati och makt i Sverige*, SOU 1990:44.
- March, J G & J P Olsen (1983), "Organizing Political Life: What Administrative Reorganization Tells Us About Government", *American Political Science Review* 77.
- March, J G & J P Olsen (1984), "The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life", *American Political Science Review* 78.
- March, J G & J P Olsen (1989), *Rediscovering Institutions*, The Free Press, New York.
- March, J G & J P Olsen (1995), *Democratic Governance*, The Free Press, New York.
- McRae, K D (ed), (1974), *Consociational Democracy: Political Accommodation in Segmented Societies*, McClelland & Stewart, Toronto.
- Olsen, J P (1988), *Statsstyre og institusjonsutforming*, Universitetsforlaget, Oslo.
- Peters, B G (1996), "The New Institutionalism: Is It New and What Makes It Institutional?", Stencil, Department of Political Science, Pittsburgh.
- Pierre, J (1996), "Decentralisering av politik och politikens decentralisering", i Rothstein, B (red), *Politik som organisation*, 2. uppl., SNS Förlag, Stockholm.

- Pressman, J & A Wildavsky (1973), *Implementation*, University of California Press, Berkeley.
- Richardson, J J (red), (1982), *Policy Styles in Western Europe*, George Allen & Unwin, London.
- Rockman, B A & R K Weaver (1993), (red), *Do Institutions Matter: Government Capabilities in the United States and Abroad*, The Brookings Institution, Washington, D.C..
- Ruin, O (1982), "Sweden in the 1970s: Policy-Making Becomes More Difficult", i Richardson, J J (red), *Policy Styles in Western Europe*, George Allen & Unwin, London.
- Rustow, D A (1955), *The Politics of Compromise. A Study of Party and Cabinet Government in Sweden*, Princeton University Press, Princeton.
- Sannerstedt, A (1992), *Förhandlingar i riksdagen*, Lund University Press, Lund.
- Shonfield, A (1965), *Modern Capitalism*, Oxford University Press, Oxford och New York.
- Smith, A D (1992), "National Identity and the Idea of European Unity", *International Affairs* 68.
- SOM-undersökning (1995), *Frekvenstabeller*, del 1/del 2, SOM-institutet, Göteborgs universitet, Göteborg.
- Stenelo, L-G (1990), "Den internationaliserade demokratin", i Hansson, G & L-G Stenelo (red), *Makt och internationalisering*, Carlssons, Stockholm.
- Streeck, W (1992), *Social Institutions and Economic Performance. Studies of Industrial Relations in Advanced Capitalist Economies*, Sage, London.
- Svallfors, S (1995), "Worlds of Welfare and Attitudes to Redistribution: A Comparison of Eight Western Nations", Paper presented at the Second European Conference for Sociology, August 30 – September 2, Budapest.
- Särilvik, B (1983), "Coalition Politics and Policy Output in Scandinavia: Sweden, Denmark and Norway", i Bogdanor, V (red), *Coalition Government in Western Europe*, Heinemann Educational Books, Guildford.
- Uhrwing, M (1996), "Intresserepresentation i brytningstid. En studie av intresserepresentation i några miljöpolitiska organ", B-uppsats, Statsvetenskapliga institutionen, Göteborg.
- Weaver, R K (1987), "Political Foundations of Swedish Economic Policy", i Bosworth B & A M Rivlin (red), *The Swedish Economy*, The Brookings Institution, Washington, D.C.

Weber, M (1948), (1982) Gerth, H H & C Wright Mills (red), *From Max Weber. Essays in Sociology*, Routledge & Kegan Paul, London.

Öberg, P-O (1994), *Särintresse och allmänintresse: Korporatismens ansikten*, Almqvist & Wiksell International, Stockholm.

Statens offentliga utredningar 1996

Kronologisk förteckning

1. Den nya gymnasieskolan – hur går det? U.
 2. Samverkansmönster i svensk forskningsfinansiering. U.
 3. Fritid i förändring.
Om kön och fördelning av fritidsresurser. C.
 4. Vem bestämmer vad? EU:s interna spelregler inför regeringskonferensen 1996. UD.
 5. Politikområden under lupp. Frågor om EU:s första pelare inför regeringskonferensen 1996. UD.
 6. Ett år med EU. Svenska statstjänstemäns erfarenheter av arbetet i EU. UD.
 7. Av vitalt intresse. EU:s utrikes- och säkerhetspolitik inför regeringskonferensen. UD.
 8. Batterierna – en laddad fråga. M.
 9. Om järnvägens trafikledning m.m. K.
 10. Forskning för vår vardag. C.
 11. EU-mopeden. Ålders- och behörighetskrav för två- och trehjuliga motorfordon. K.
 12. Kommuner och landsting med betalnings-svårigheter. Fi.
 13. Offentlig djurskyddstillsyn. Jo.
 14. Budgetlag – regeringens befogenheter på finansmaktens område. Fi.
 15. Union för både öst och väst. Politiska, rättsliga och ekonomiska aspekter av EU:s sjätte utvidgning. UD.
 16. Förankring och rättigheter. Om folkomröstningar, utträdesrätt, medborgarskap och mänskliga rättigheter i EU. UD.
 17. Bättre trafik med väginformatik. K.
 18. Totalförsvarspflichtiga m95. Förslag om jobb/studier efter muck, bostadsbidrag, dagpenning, försäkringar. Fö.
 19. Sverige, EU och framtiden. EU 96-kommitténs bedömningar inför regeringskonferensen 1996. UD.
 20. Samordnad rollfördelning inom teknisk forskning. U.
 21. Reform och förändring. Organisation och verksamhet vid universitet och högskolor efter 1993 års universitets- och högskolereform. U.
 22. Inflytande på riktigt – Om elevers rätt till inflytande, delaktighet och ansvar. U.
 23. Kartläggning och analys av den offentliga sektorns upphandling av varor och tjänster med miljöpåverkan. N.
 24. Från Maastricht till Turin. Bakgrund och övriga EU-länders förslag och debatt inför regeringskonferensen 1996. UD.
 25. Från massmedia till multimedia – att digitalisera svensk television. Ku.
 26. Ny kurs i trafikpolitiken + Bilagor. K.
 27. En strategi för kunskapslyft och livslångt lärande. U.
 28. Det forskningspolitiska landskapet i Norden på 1990-talet. U.
 29. Forskning och Pengar. U.
 30. Borgenärsbrotten – en översyn av 11 kap. brottsbalken. Fi.
 31. Attityder och lagstiftning i samverkan + bilagedel. C.
 32. Möss och människor. Exempel på bra IT-användning bland barn och ungdomar. SB.
 33. Banverkets myndighetsroll m.m. K.
 34. Aktiv arbetsmarknadspolitik + expertbilaga. A.
 35. Kriminalunderrättsregister DNA-register. Ju.
 36. Högskola i Malmö. U.
 37. Sveriges medverkan i FN:s familjeår. S.
 38. Nationalstadsparker. M.
 39. Rapport från klimatdelegationen 1995. Klimatrelaterad forskning. M.
 40. Elektronisk dokumenthantering. Ju.
 41. Statens maritima verksamhet. Fö.
 42. Demokrati och öppenhet. Om folkvalda parlament och offentlighet i EU. UD.
 43. Jämställdheten i EU. Spelregler och verklighetsbilder. UD.
 44. Översyn av skatteflyktslagen. Reformerat förhandsbesked. Fi.
 45. Presumtionsregeln i expropriationslagen. Ju.
 46. Enskilda vägar. K.
 47. Cirkelsamhället. Studiecirkelars betydelser för individ och lokalsamhälle. U.
 48. Shaping Sustainable Homes in an Urbanizing World. Swedish National Report for Habitat II. N.
 49. Regler för handel med el. N.
 50. Förbud mot vapen på allmän plats m.m. Ju.
 51. Grundläggande drag i en ny arbetslöshetsförsäkring – alternativ och förslag. A.
 52. Precisering av handelsändamålet i detaljplan. M.
 53. Kalkning av sjöar och vattendrag. M.
 54. Kooperativa möjligheter i storstadsområden. S.
 55. Sverige, framtiden och mångfalden. A.
 55. På väg mot egenföretagande. A.
 55. Vägar in i Sverige. A.
 56. Hälften vore nog – om kvinnor och män på 90-talets arbetsmarknad. A.
 57. Pensionssamordning för svenskar i EU-tjänst. Fi.
 58. Finansieringen av det civila försvaret. Fö.
-

Statens offentliga utredningar 1996

Kronologisk förteckning

59. Europapolitikens kunskapsgrund.
En principdiskussion utifrån
EU 96-kommitténs erfarenheter. UD.
 60. Miljö och jordbruk. Om EU:s miljöregler och
utvidgningens effekter på den gemensamma
jordbrukspolitiken. UD.
 61. Olika länder – olika takt. Om flexibel integration
och förhållandet mellan stora och små stater i EU.
UD.
 62. EU, konsumenterna och maten
– Förväntningar och verklighet. Jo.
 63. Medicinska undersökningar i arbetslivet. A.
 64. Försäkringskassan Sverige – Översyn av
socialförsäkringens administration. S.
 65. Administrationen av EU:s jordbrukspolitik
i Sverige. Jo.
 66. Utvärderat personal. Ju.
 67. Medborgerlig insyn i kommunala entreprenader.
Fi.
 68. Några folkbokföringsfrågor. Fi.
 69. Kompetens och kapital + bilaga. N.
 70. Samverkan mellan högskolan och näringslivet. N.
 71. Lokal demokrati och delaktighet i Sveriges städer
och landsbygd. In.
 72. Rättspsykiatriskt forskningsregister. S.
 73. Svensk kärnteknisk tillsynsverksamhet.
Volym 1 – En granskning. M.
 73. Swedish Nuclear Regulatory Activities.
Volume 1 – An Assessment. M.
 74. Svensk kärnteknisk tillsynsverksamhet.
Volym 2 – Faktaredogörelser. M.
 74. Swedish Nuclear Regulatory Activities.
Volume 2 – Descriptions. M.
 75. Värden i folkhögskolevärlden. U.
 76. EU:s regeringskonferens – procedurer, aktörer,
formalia. Sammanfattning av ett seminarium i
april 1996. UD.
 77. Utländska försäkringsgivare med verksamhet i
Sverige. Fi.
 78. Elberedskapen. Organisation, ansvarsfördelning
och finansiering. N.
 79. Översyn av revisionsreglerna. Fi.
 80. Viktigt meddelande.
Radio och TV i Kris och Krig. Ku.
 81. Skydd för sparande i sparkasseverksamhet. Fi.
 82. En översyn av luft- sjö- och spårtrafikens
tillsynsmyndigheter. K.
 83. Allmänt pensionssparande. S.
 84. Ekobrottsforskning. Ju.
 85. Egon Jönsson – en kartläggning av lokala sam-
verkansprojekt inom rehabiliteringsområdet. S.
 86. Utvecklad samordning inom det civila försvaret
och freds räddningstjänsten. Kartläggning,
överbäganden och förslag. Fö.
 87. Tredimensionell fastighetsindelning. Ju.
 88. Kameraövervakning. Ju.
 89. Samverkan mellan högskolan och de små och
medelstora företagen. N.
 90. Sammanhålllet studiestöd. U.
 91. Den privata vårdens omfattning och framtida
ersättningsformer – En översyn av de nationella
taxorna för läkare och sjukgymnaster. S.
 92. IT i miljöarbetet. M.
 93. Ny yrkestrafiklagstiftning. K.
 94. Nationell teledresskatalog. K.
 95. Botniabanen. K.
 96. Strukturförändring och besparing.
En uppföljning av genomförda förändringar
inom försvarsmaktens ledningsorganisation. Fö.
 97. Effektivare försvarsfastigheter!
Utvärdering av en reform. Fö.
 98. Vem styr försvaret? Utvärdering av
effekterna av LEMO-reformen. Fö.
 99. Avveckling med inläring. Erfarenheter från
LEMO-reformens avveckling av personal. Fö.
 100. Ett nytt system för skattebetalningar. Del A.
Ett nytt system för skattebetalningar. Del B.
Författningsförslag, författningskommentarer
och bilagor. Fi.
 101. Kärnavfall – teknik och platsval. KASAMs
yttrande över SKBs FUD-Program 95. M.
 102. TUFF – Teckenspråksutbildning för föräldrar. U.
 103. Miljöbalken. En skärpt och samordnad
miljölagstiftning för en hållbar utveckling.
Del 1 och 2. M.
 104. Konsumentskydd på elmarknaden. C.
 105. Att främja donationer till universitet
och högskolor. U.
 106. EU och Sverige – från Kiruna till Malmö.
Sammanfattning av fyra regionala möten
1995-96. UD.
 107. Union utan gränser – konsekvenser, möjligheter,
problem. Sammanfattning av ett seminarium i
november 1995. UD.
 108. Konsumenterna och miljön. C.
 109. Från åkerlotter till Paradis – ett delbetänkande
från Utredningen om universitetsfastigheter m.m.
angående överlåtelse och tomträttsupplåtelse av
vissa högskolefastigheter. Fi.
 110. Inför ett Svenskt kulturnät – IT och framtiden
inom kulturområdet. Ku.
-

Statens offentliga utredningar 1996

Kronologisk förteckning

111. Bevakad övergång. Åldersgränser för unga upp till 30 år. C
 112. Integrering av miljöhänsyn inom den statliga förvaltningen. M.
 113. En allmän och aktiv försäkring vid sjukdom och rehabilitering. Del 1 och 2. S.
 114. En körkortsreform. K.
 115. Barnkonventionen och utlänningslagen. S.
 116. Artikel 6 i Europakonventionen och skatteutredningen. Fi.
 117. Expertrapporter från Skatteväxlingskommittén. Fi.
 118. Station Stockholm Nord. K.
 119. Lättnad i dubbelbeskattningen av mindre företags inkomster. Fi.
 120. Högskolan i Malmö – Slutbetänkande. U.
 121. Spår, miljö och stadsbild i centrala Stockholm. K.
 122. Kunskapssyn och samhällsnytta i hantverkscirklar och hantverksutövande. U.
 123. Iakttagelser och förslag efter omstruktureringen av försvarets ledning och stöd. Fö.
 124. Miljö för en hållbar hälsoutveckling. Betänkande. Förslag till nationellt handlingsprogram. S. Bilaga 1. Miljörelaterade hälsorisker. S. Bilaga 2. Aktörer och verktyg i miljöhälsoarbetet. S. Environment for Sustainable Health Development – an Action Plan for Sweden. S.
 125. Droger i trafiken. Ju.
 126. Doping i folkhälsoperspektiv. Del A och Del B. S.
 127. Folkbildningens institutioner. U.
 128. Skyddet av kulturmiljön. En översyn av kulturminneslagens bestämmelser om byggnader och kulturmiljöer, prästgårdar, kyrkstäder och ortnamn. Ku.
 129. Den kommunala självstyrelsen och grundlagen. In.
 130. De två kulturerna. Rapporter av Klaus Richard Böhme, Bo Huldt, Carl-Einar Stålvant samt Kent Zetterberg. Bilagor med underlagsmaterial till UTFÖR:s slutbetänkande SOU 1996:123. Fö.
 131. Extern värdering av hot och förmåga. Bilagor med underlagsmaterial till UTFÖR:s slutbetänkande SOU 1996:123. Fö.
 132. Det stora och snabba greppet. Om LEMO-reformens metoder och resultat. Bilagor med underlagsmaterial till UTFÖR:s slutbetänkande SOU 1996:123. Fö.
 133. Jämställd vård. Olika vård på lika villkor. S.
 134. Jämställd vård. Möten i vården ur ett tvärvetenskapligt perspektiv. S.
 135. Fibromyalgi och Duchennes muskeldystrofi. Kunskapsläge och behov av framtida FoU. S.
 136. Effekter av EU:s jordbrukspolitik. Jo.
 137. Kommunalförbund och gemensam nämnd – två former för kommunal samverkan. In.
 138. Ny behörighetsreglering på hälso- och sjukvårdens område m.m. S.
 139. Skatt på avfall. Fi.
 140. KO:s biträde åt enskilda. In.
 141. Vårdavgifter vid rättspsykiatrisk vård, m.m. S.
 142. Länsstyrelsernas roll i infrastrukturplaneringen. K.
 143. Krock eller möte – Om den mångkulturella skolan. U.
 144. Ökad konkurrens i handeln med livsmedel. N.
 145. Arbetstid längd, förläggning och inflytande + bilagedel. A.
 146. Att återerövra vardagen. S.
 147. Övergångsbestämmelser till miljöbalken. M.
 148. Översyn av förvärvslagen och hyreslagen Borgen och pant. Ju.
 149. Elberedskapen. Författningsfrågor. N.
 150. En allmän och sammanhållen arbetslöshetsförsäkring. A.
 151. Bidrag genom arbete – En antologi. S.
 152. Gruvorna och framtiden. N.
 153. Hållbar utveckling i Sveriges skärgårdsområden. M.
 154. Tre rapporter om studiecirklar. U.
 155. Omtankar om vattendrag ett nytt angreppssätt. M.
 156. Bostadspolitik 2000 – från produktions- till boendepolitik + Särtryck + Bilaga. In.
 157. Översyn av redovisningslagstiftningen. Ju.
 158. Sverige och EMU + Bilagor. Fi.
 159. Folkbildningen – en utvärdering. U.
 160. Bouppteckningar och arvsskatt. Ju.
 161. Rätt att flytta – en fråga om bemötande av äldre. S.
 162. På medborgarnas villkor – en demokratisk infrastruktur + bilaga. In.
 163. Behov och resurser i vården – en analys. S.
 164. Livslångt lärande i arbetslivet – steg på vägen mot ett kunskapssamhälle. Ett diskussionsunderlag. U.
 165. Ny kurs i trafikpolitiken. Delbetänkande om beskattning av vägtrafiken. K.
 166. Lärare för högskola i utveckling. U.
 167. Gymnasieutbildning för vissa ungdomar med funktionshinder. U.
 168. Översyn av PBL och va-lagen. In.
 169. Förnyelsen av kommuner och landsting. In.
 169. Kommunala förnyelseproblem. En statsvetenskaplig betraktelse. Bilaga I. In.
 169. Kommunerna och den statliga styrningen. Bilaga II. In.
-

Kronologisk förteckning

169. Budgetpolitik. En studie av behovsbudgetering i två decentraliserade organisationer. Bilaga III. In.
 169. Konkurrensutsättning inom äldreomsorgen i Stockholms stad. Politisk-demokratiska aspekter. Bilaga IV. In.
 169. Förändringsmodeller och förändringsprocesser i kommuner och landsting. Några empiriska studier. Bilaga V. In.
 170. Fritidsbåten och samhället. K.
 171. Konsekvenserna för CAP av WTO-åtagandena och en östutvidgning. Jo.
 172. Licensavgift – en principskiss. Ju.
 173. När makten gör fel. Den offentliga tjänstemannens ställning och ansvar. Fi.
 174. Handikappinstitutet – för bra hjälpmedel och ökad livskvalitet. S.
 175. Styrning och samverkan. S.
 176. Den lokala radion. Ku.
 177. Egenmakt – att återerövra vardagen. S.
 178. IT och Miljö. En samling goda exempel. K.
 179. Statens uppgiftsinsamling från kommuner och landsting. In.
 180. Bättre grepp om bidragen. Ett samlat system för transfereringar till hushåll. Fi.
-

Statens offentliga utredningar 1996

Systematisk förteckning

Statsrådsberedningen

Möss och människor. Exempel på bra IT-användning bland barn och ungdomar. [32]

Justitiedepartementet

Kriminalunderrättsregister
DNA-register. [35]
Elektronisk dokumenthantering. [40]
Presumptionsregeln i expropriationslagen. [45]
Förbud mot vapen på allmän plats m.m. [50]
Utvärderat personal. [66]
Ekobrottsforskning. [84]
Tredimensionell fastighetsindelning. [87]
Kameraövervakning. [88]
Droger i trafiken. [125]
Översyn av förvärvslagen och hyreslagen
Borgen och pant. [148]
Översyn av redovisningslagstiftningen. [157]
Bouppteckningar och arvsskatt. [160]
Licensavgift – en principskiss. [172]

Utrikesdepartementet

Vem bestämmer vad? EU:s interna spelregler inför regeringskonferensen 1996. [4]
Politikområden under lupp. Frågor om EU:s första pelare inför regeringskonferensen 1996. [5]
Ett år med EU. Svenska statstjänstemäns erfarenheter av arbetet i EU. [6]
Av vitalt intresse. EU:s utrikes- och säkerhetspolitik inför regeringskonferensen. [7]
Union för både öst och väst. Politiska, rättsliga och ekonomiska aspekter av EU:s sjätte utvidgning. [15]
Förankring och rättigheter. Om folkomröstningar, utträdesrätt, medborgarskap och mänskliga rättigheter i EU. [16]
Sverige, EU och framtiden. EU 96-kommitténs bedömningar inför regeringskonferensen 1996. [19]
Från Maastricht till Turin. Bakgrund och övriga EU-länders förslag och debatt inför regeringskonferensen 1996. [24]
Demokrati och öppenhet. Om folkvalda parlament och offentlighet i EU. [42]
Jämställdheten i EU. Spelregler och verklighetsbilder. [43]
Europapolitikens kunskapsgrund.
En principdiskussion utifrån
EU 96-kommitténs erfarenheter. [59]
Miljö och jordbruk. Om EU:s miljöregler och utvidgningens effekter på den gemensamma jordbrukspolitiken. [60]

Olika länder – olika takt. Om flexibel integration och förhållandet mellan stora och små stater i EU. [61]

EU:s regeringskonferens – procedurer, aktörer, formalia. Sammanfattning av ett seminarium i april 1996. [76]
EU och Sverige – från Kiruna till Malmö. Sammanfattning av fyra regionala möten 1995-96. [106]
Union utan gränser – konsekvenser, möjligheter, problem. Sammanfattning av ett seminarium i november 1995. [107]

Försvarsdepartementet

Totalförsvarspliktiga m95. Förslag om jobb/studier efter muck, bostadsbidrag, dagpenning, försäkringar. [18]
Statens maritima verksamhet. [41]
Finansieringen av det civila försvaret. [58]
Utvecklad samordning inom det civila försvaret och freds räddningsstjänsten. Kartläggning, överväganden och förslag. [86]
Strukturförändring och besparing.
En uppföljning av genomförda förändringar inom försvarsmaktens ledningsorganisation. [96]
Effektivare försvarsfastigheter!
Utvärdering av en reform. [97]
Vem styr försvaret? Utvärdering av effekterna av LEMO-reformen. [98]
Avveckling med inlärnin. Erfarenheter från LEMO-reformens avveckling av personal. [99]
Iakttagelser och förslag efter omstruktureringen av försvarets ledning och stöd. [123]
De två kulturerna. Rapporter av Klaus Richard Böhme, Bo Huldt, Carl-Einar Stålvant samt Kent Zetterberg. Bilagor med underlagsmaterial till UTFÖR:s slutbetänkande SOU 1996:123. [130]
Extern värdering av hot och förmåga. Bilagor med underlagsmaterial till UTFÖR:s slutbetänkande SOU 1996:123. [131]
Det stora och snabba greppet. Om LEMO-reformens metoder och resultat. Bilagor med underlagsmaterial till UTFÖR:s slutbetänkande SOU 1996:123. [132]

Socialdepartementet

Sveriges medverkan i FN:s familjeår. [37]
Kooperativa möjligheter i storstadsområden. [54]
Försäkringskassan Sverige – Översyn av socialförsäkringens administration. [64]
Rättspsykiatriskt forskningsregister. [72]

Statens offentliga utredningar 1996

Systematisk förteckning

Allmänt pensionssparande. [83]
Egon Jönsson – en kartläggning av lokala samverkansprojekt inom rehabiliteringsområdet. [85]
Den privata vårdens omfattning och framtida ersättningsformer – En översyn av de nationella taxorna för läkare och sjukgymnaster. [91]
En allmän och aktiv försäkring vid sjukdom och rehabilitering. Del 1 och 2. [113]
Barnkonventionen och utlänningslagen. [115]
Miljö för en hållbar hälsoutveckling.
Betänkande. Förslag till nationellt handlingsprogram. [124]
Bilaga 1. Miljörelaterade hälsorisker. [124]
Bilaga 2. Aktörer och verktyg i miljöhälsoarbetet. [124]
Environment for Sustainable Health Development – an Action Plan for Sweden. [124]
Doping i folkhälsooperspektiv. Del A och Del B. [126]
Jämställd vård. Olika vård på lika villkor. [133]
Jämställd vård. Möten i vården ur ett tvärvetenskapligt perspektiv. [134]
Fibromyalgi och Duchennes muskeldystrofi.
Kunskapsläge och behov av framtida FoU. [135]
Ny behörighetsreglering på hälso- och sjukvårdens område m.m. [138]
Vårdavgifter vid rättspsykiatrisk vård, m.m. [141]
Att återerövra vardagen. [146]
Bidrag genom arbete – En antologi. [151]
Rätt att flytta – en fråga om bemötande av äldre. [161]
Behov och resurser i vården – en analys. [163]
Handikappinstitutet – för bra hjälpmedel och ökad livskvalitet. [174]
Styrning och samverkan. [175]
Egenmakt – att återerövra vardagen. [177]

Kommunikationsdepartementet

Om järnvägens trafikledning m.m. [9]
EU-mopeden. Ålders- och behörighetskrav för två- och trehjuliga motorfordon. [11]
Bättre trafik med väginformatik. [17]
Ny kurs i trafikpolitiken + Bilagor. [26]
Banverkets myndighetsroll m.m. [33]
Enskilda vägar. [46]
En översyn av luft- sjö- och spårtrafikens tillsynsmyndigheter. [82]
Ny yrkestrafiklagstiftning. [93]
Nationell teadresskatalog. [94]
Botniabanan. [95]
En körkortsreform [114]
Station Stockholm Nord. [118]
Spår, miljö och stadsbild i centrala Stockholm. [121]
Länsstyrelsernas roll i infrastrukturplaneringen. [142]
Ny kurs i trafikpolitiken. Delbetänkande om beskattning av vägtrafiken. [165]

Fritidsbåten och samhället. [170]
IT och Miljö. En samling goda exempel. [178]

Finansdepartementet

Kommuner och landsting med betalnings-svårigheter. [12]
Budgetlag – regeringens befogenheter på finansmaktens område. [14]
Borgenärsbrotten – en översyn av 11 kap. brottsbalken. [30]
Översyn av skatteflyktslagen.
Reformerat förhandsbesked. [44]
Pensionssamordning för svenskar i EU-tjänst. [57]
Medborgerlig insyn i kommunala entreprenader. [67]
Några folkbokföringsfrågor. [68]
Utländska försäkringsgivare med verksamhet i Sverige. [77]
Översyn av revisionsreglerna. [79]
Skydd för sparande i sparkasseverksamhet. [81]
Ett nytt system för skattebetalningar. Del A.
Ett nytt system för skattebetalningar. Del B.
Författningsförslag, författningskommentarer och bilagor. [100]
Från åkerlotter till Paradis – ett delbetänkande från Utredningen om universitetsfastigheter m.m. angående överlåtelse och tomträttsupplåtelse av vissa högskolefastigheter. [109]
Artikel 6 i Europakonventionen och skatteutredningen. [116]
Expertrapporter från Skatteväxlingskommittén. [117]
Lärtnad i dubbelbeskattningen av mindre företags inkomster. [119]
Skatt på avfall. [139]
Sverige och EMU + Bilagor. [158]
När makten gör fel. Den offentliga tjänstemannens ställning och ansvar. [173]
Bättre grepp om bidragen. Ett samlat system för transfereringar till hushåll. [180]

Utbildningsdepartementet

Den nya gymnasieskolan – hur går det? [1]
Samverkansmönster i svensk forskningsfinansiering. [2]
Samordnad rollfördelning inom teknisk forskning. [20]
Reform och förändring. Organisation och verksamhet vid universitet och högskolor efter 1993 års universitets- och högskolereform. [21]
Inflytande på riktigt – Om elevers rätt till inflytande, delaktighet och ansvar. [22]
En strategi för kunskapslyft och livslångt lärande. [27]

Statens offentliga utredningar 1996

Systematisk förteckning

Det forskningspolitiska landskapet i Norden på 1990-talet. [28]

Forskning och Pengar. [29]

Högskola i Malmö. [36]

Cirkelsamhället. Studiecirkelns betydelser för individ och lokalsamhälle. [47]

Värden i folkhögskolevärlden. [75]

Sammanhållet studiestöd. [90]

TUFF – Teckenspråksutbildning för föräldrar. [102]

Att främja donationer till universitet

och högskolor. [105]

Högskolan i Malmö – Slutbetänkande. [120]

Kunskapsyn och samhällsnytta i hantverkscirklar

och hantverksutövande. [122]

Folkbildningens institutioner. [127]

Krock eller möte – Om den mångkulturella skolan. [143]

Tre rapporter om studiecirklar. [154]

Folkbildningen – en utvärdering. [159]

Livslångt lärande i arbetslivet – steg på vägen mot ett kunskapsamhälle. Ett diskussionsunderlag. [164]

Lärare för högskola i utveckling. [166]

Gymnasieutbildning för vissa ungdomar med

funktionshinder. [167]

Jordbruksdepartementet

Offentlig djurskyddstillsyn. [13]

EU, konsumenterna och maten

– Förväntningar och verklighet. [62]

Administrationen av EU:s jordbrukspolitik

i Sverige. [65]

Effekter av EU:s jordbrukspolitik. [136]

Konsekvenserna för CAP av WTO-åtagandena och

en östutvidgning. [171]

Arbetsmarknadsdepartementet

Aktiv arbetsmarknadspolitik + expertbilaga. [34]

Grundläggande drag i en ny arbetslöshetsförsäkring – alternativ och förslag. [51]

Sverige, framtiden och mångfalden. [55]

På väg mot egenföretagandet. [55]

Vägar in i Sverige. [55]

Hälften vore nog – om kvinnor och män på

90-talets arbetsmarknad. [56]

Medicinska undersökningar i arbetslivet. [63]

Arbetstid

längd, förläggning och inflytande + bilagedel. [145]

En allmän och sammanhållen arbetslöshets-

försäkring. [150]

Kulturdepartementet

Från massmedia till multimedia – att digitalisera svensk television. [25]

Viktigt meddelande.

Radio och TV i Kris och Krig. [80]

Inför ett Svenskt kulturnät – IT och framtiden inom kulturområdet. [110]

Skyddet av kulturmiljön. En översyn av kulturminneslagens bestämmelser om byggnader och kulturmiljöer, prästgårdar, kyrkstäder och ortnamn. [128]

Den lokala radion. [176]

Näringsdepartementet

Kartläggning och analys av den offentliga sektorns upphandling av varor och tjänster med

miljöpåverkan. [23]

Shaping Sustainable Homes in an Urbanizing

World. Swedish National Report for Habitat II. [48]

Regler för handel med el. [49]

Kompetens och kapital + bilaga. [69]

Samverkan mellan högskolan och näringslivet. [70]

Elberedskapen. Organisation, ansvarsfördelning och finansiering. [78]

Samverkan mellan högskolan och de små och medelstora företagen. [89]

Närings- och handelsdepartementet

Ökad konkurrens i handeln med livsmedel. [144]

Elberedskapen. Författningsfrågor. [149]

Gruvorna och framtiden. [152]

Civildepartementet

Fritid i förändring.

Om kön och fördelning av fritidsresurser. [3]

Forskning för vår vardag. [10]

Attityder och lagstiftning i samverkan

+ bilagedel. [31]

Konsumentskydd på elmarknaden. [104]

Konsumenterna och miljön. [108]

Bevakad övergång. Åldersgränser för unga upp till 30 år. [111]

Inrikesdepartementet

Lokal demokrati och delaktighet i Sveriges städer och landsbygd. [71]

Den kommunala självstyrelsen och grundlagen. [129]

Kommunalförbund och gemensam nämnd –

två former för kommunal samverkan. [137]

KO:s biträde åt enskilda. [140]

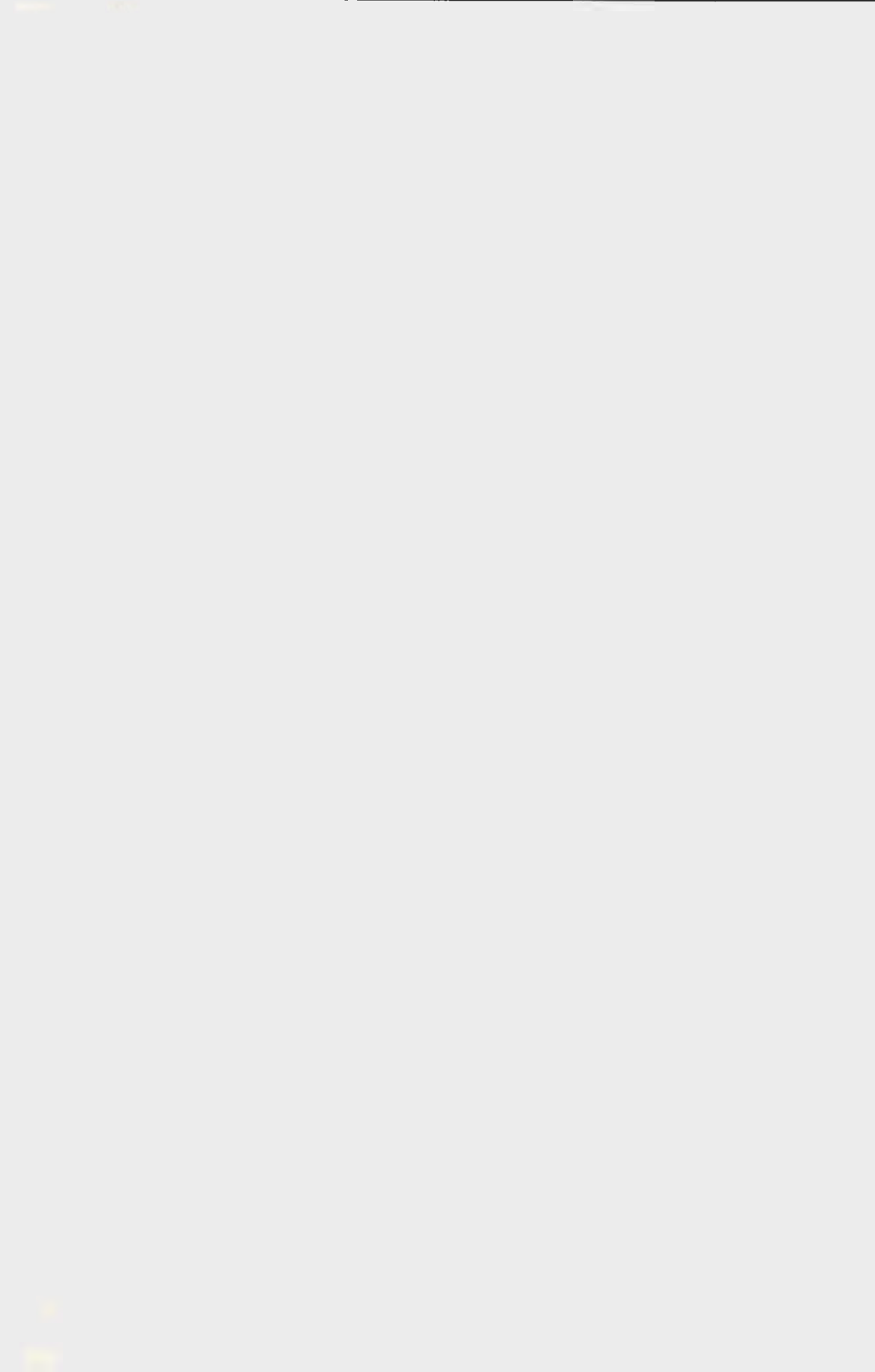
Statens offentliga utredningar 1996

Systematisk förteckning

Bostadspolitik 2000 – från produktions- till boendepolitik + Särtryck + Bilaga [156]
På medborgarnas villkor – en demokratisk infrastruktur + bilagor. [162]
Översyn av PBL och va-lagen. [168]
Förnyelsen av kommuner och landsting. [169]
Kommunala förnyelseproblem.
En statsvetenskaplig betraktelse. Bilaga I. [169]
Kommunerna och den statliga styrningen.
Bilaga II. [169]
Budgetpolitik. En studie av behovsbudgetering i två decentraliserade organisationer. Bilaga III. [169]
Konkurrensutsättning inom äldreomsorgen i Stockholms stad. Politisk-demokratiska aspekter.
Bilaga IV. [169]
Förändringsmodeller och förändringsprocesser i kommuner och landsting. Några empiriska studier.
Bilaga V. [169]
Statens uppgiftsinsamling från kommuner och landsting. [179]

Miljödepartementet

Batterierna – en laddad fråga. [8]
Nationalstadsparker. [38]
Rapport från klimatdelegationen 1995.
Klimatrelaterad forskning. [39]
Precisering av handelsändamålet i detaljplan. [52]
Kalkning av sjöar och vattendrag [53]
Svensk kärnteknisk tillsynsverksamhet.
Volym 1 – En granskning. [73]
Swedish Nuclear Regulatory Activities.
Volume 1 – An Assessment. [73]
Svensk kärnteknisk tillsynsverksamhet.
Volym 2 – Faktaredogörelser. [74]
Swedish Nuclear Regulatory Activities.
Volume 2 – Descriptions. [74]
IT i miljöarbetet. [92]
Kärnavfall – teknik och platsval. KASAMs yttrande över SKBs FUD-Program 95. [101]
Miljöbalken. En skärpt och samordnad miljölagstiftning för en hållbar utveckling.
Del 1 och 2. [103]
Integrering av miljöhänsyn inom den statliga förvaltningen. [112]
Övergångsbestämmelser till miljöbalken. [147]
Hållbar utveckling i Sveriges skärgårdsområden. [153]
Omtankar om vattendrag
ett nytt angreppssätt. [155]

FRITZES

POSTADRESS: 10647 STOCKHOLM
FAX 08-690 9191, TELEFON 08-690 9190

ISBN 91-38-20455-X
ISSN 0375-250X